

1.01
Prejeto 5. 7. 2012

UDK 364-55-058.862(497.4Ljubljana)"186"

Janez Cvirn*

Najdenišnice – nagrada za lahkomiselnost in nemoralnost.
O ukinjanju najdenišnice v Ljubljani v šestdesetih letih 19. stoletja

IZVLEČEK

Naraščanje števila zapuščenih otrok (najdencev) je že v predmarčnem obdobju sprožilo javno razpravo o reformi (katoliškega) najdeniškega sistema. Leta 1846 je ravnatelj ljubljanskih lokalnih in državnih dobredelnih zavodov dr. Raimund Melzer objavil obsežno študijo o najdencih v Avstriji, s posebnim poudarkom na Iliriji, ki je predlagala korenito reformo najdeniškega sistema (odpravo načela anonimnosti pri sprejemu v porodnišnico in ob oddaji otrok v najdenišnico). A z reformo so se začeli intenzivno ukvarjati šele po obnovi ustavnega življenja, ko se je dežela Kranjska soočila z izjemnimi stroški za oskrbo najdencev. V razpravi, ki je potekala v kranjskem deželnem zboru v letih 1866–1870, se je le nekaj (ustavovernih) poslancev poistovetilo s stališčem Društva zdravnikov na Kranjskem, ki je najdeniško vprašanje pravilno razumelo predvsem kot pereče socialno vprašanje. V ekspertizi, ki so jo v društvu izdelali konec leta 1867, so možnost za znižanje števila najdencev v javni oskrbi videli v ukinitvi načela anonimnosti in doslednem spoštovanju § 167 občega državljanskega zakonika, ki je skrb za (nezakonske) otroke nalagal očetom, predvsem pa v uvedbi državne podpore revnim nezakonskim materam. Z ustrežno državno »subvencijo« (do prvega oz. do šestega leta otrokove starosti) bi lahko samske matere same poskrbele za lastne otroke, kar bi najbolj koristilo otrokom. (Materinska oskrba je v vsakem primeru boljša kot rejništvo). A velika večina poslancev je vprašanje najdencev presojala z moralnega in finančnega zornega kota. Delili so mnenje Janeza Bleiweisa, češ da so najdenišnice institucije, ki spodkopavajo temelje meščanske družbe in krščanske morale. Na Bleiweisovo pobudo je slovenska večina kranjskega deželnega zbora 24. avgusta 1870 sprejela sklep o ukinitvi najdenišnice (s 1. julijem 1871). Ukinitve je sicer razbremenila deželni proračun, a je dodatno otežila položaj nezakonskih mater in otrok.

Ključne besede: najdenci, najdenišnica v Ljubljani, nezakonski otroci, detomor, Raimund Melzer

* dr., redni profesor, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: janez.cvirn@guest.arnes.si

ABSTRACT
 FOUNDLING HOMES – REWARD FOR RECKLESSNESS AND IMMORALITY
 ON THE ABOLISHMENT OF THE FOUNDLING HOME IN LJUBLJANA
 IN THE 1860S

Already in the Pre-March period the growing number of abandoned children (foundlings) gave rise to a public discussion on the reform of the (Catholic) foundling system. In 1846 the manager of the local and national charity institutions of Ljubljana Dr Raimund Melzer published an extensive study on foundlings in Austria with special regard to Illyria, proposing a thorough reform of the foundling system (the abolishment of the principle of anonymous admission of mothers to the maternity hospital and children to the foundling home). However, the reform was only looked into more intensively after the restoration of the constitutional life, when the province of Carniola faced the extraordinary costs of foundling care. In the discussion taking place in the Carniola Provincial Assembly between 1866 and 1870 only a few members of (German) Constitutional Party identified with the standpoint of the Association of Medical Doctors in Carniola, which correctly saw the question of foundlings mostly as a pressing social issue. The majority of members of assembly judged the issue of foundlings from the moral and financial viewpoints. They shared Janez Bleiweis's opinion that foundling homes were institutions which undermined the foundations of the bourgeois society and Christian morality. On 24 August 1870, at Bleiweis's initiative, the Slovenian majority of the Carniolan provincial assembly adopted a decision on the abolishment of the foundling home (as of 1 July 1871). The abolishment may have relieved the provincial budget, but made the position of illegitimate children and their mothers even worse.

Key words: foundlings, Ljubljana foundling home, illegitimate children, infanticide, Raimund Melzer

Od razglasitve posebne instrukcije sodiščem glede preprečevanja detomora (13. oktobra 1755), ki je nadzor nad ravnanjem s samskimi nosečnicami poverila gosposkam in državnim uradom,¹ je izšla vrsta predpisov, s katerimi je absolutistična država – v želji po hitrejši demografski rasti – poskušala izboljšati položaj nezakonskih mater in nezakonskih otrok.² Zlasti Jožef II. je pod vplivom razsvetljenskega diskurza o detomoru vzpostavil soliden sistem zaščite samskih mater in nezakonskih otrok,³ ki ga je nadgradil z vzpostavitvijo mreže porodnišnic in naj-

¹ Instruktion für die Gerichte in Absicht des Kindermorde, 13. oktober 1755.

² Dragica Čeč: Nasilne detomorilke ali neprištevne žrtve? Spreminjanje podobe detomora v 18. in začetku 19. stoletja. V: Acta Histriae, 2007, št. 2, str. 426–427.

³ Verena Pawlowsky: Die Mütter der Wiener Findelkinder. Zur rechtlichen Situation ledig gebärender Frauen im 18. und 19. Jahrhundert. V: Frauen in der Geschichte des Rechtes. Von der Frühen Neuzeit bis zur Gegenwart. München 1997, str. 368–371.

denišnic. Po vzoru porodnišnice in najdenišnice na Dunaju, ustanovljenih leta 1784,⁴ so do začetka devetdesetih leti podobne zavode ustanovili tudi v večini deželnih glavnih mest zahodne polovice države.⁵ V Ljubljani so ju ustanovili z dekretom z dne 21. marca 1787, v okviru meščanskega špitala v Špitalski, današnji Stritarjevi ulici, pa sta začeli delovati konec decembra 1788.⁶

Porodnišnice so bile v prvi vrsti pribežališča (Zufluchtsorte), ki naj bi nezakonske matere (le izjemoma tudi poročene in vdove) rešila »pred sramoto in stisko«.⁷ Osnovnemu cilju sta služili načelo anonimnosti ob sprejemu in bivanju v porodnišnici ter možnost oddaje otroka v javno oskrbo.⁸ »Durch die heimliche Aufnahme lediger Mutter in eine Gebäranstalt und die anschließende anonyme Abgabe des Kindes in ein Findelhaus konnte die Schande unehelicher Mutterschaft verdeckt, die Verfehlung den Unkeuschheit ausgetilgt und die Bekehrung der Sünderin zu einem unbescholtenen Lebenswandel erleichtert werden.«⁹ S tajnim ali vsaj diskretnim porodom v porodnišnici in možnostjo oddaje otroka v javno oskrbo so želeli nezakonskim materam omogočiti socialno rehabilitacijo, hkrati pa zaščititi nemočna bitja, sad njihovega »grešnega življenja«, pred izpostavitvijo (Weglegung) ali celo detomorom. »Schutz der unehelichen Kinder, durch Unterbringung derselben in eigene Anstalten und Schutz der Mütter durch die Geheimhaltung der Mutterschaft – waren die leitende Principien des Findelwesens.«¹⁰

⁴ Podrobneje o dunajski najdenišnici Verena Pawlowsky: Mutter Ledig – Vater Staat. Das Gebär – und Findelhaus in Wien, 1784–1910. Innsbruck 2001 (dalje Pawlowsky, Mutter Ledig – Vater Staat).

⁵ Najdenišnic niso ustanovili na Ogrskem, Hrvaškem, v Slavoniji, Vojni krajini, Bukovini, Šleziji, Salzburgu, na Koroškem, Goriški – Gradiški in Istri. V tirolskem Trentinu so jo ustanovili leta 1833. – Johann Ernest Tettinek: Die Armen-Versorgung in Oesterreich oder Zusammenstellung sämtlicher das Armenwesen betreffenden Gesetze und Verordnungen. Salzburg 1846, str. 56.

⁶ Raimund Melzer: Geschichte der Findlinge in Oesterreich mit besonderer Rücksicht auf ihre Verhältnisse in Illyrien. Leipzig 1846 (dalje Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich), str. 27; Sonja Anžič: Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918. Ljubljana 2002 (dalje Anžič, Socialna politika na Kranjskem), str. 61; Boris Golec: Tržaški in ljubljanski najdenčki v kumljanskih hribih. V: Kronika, 1989 (dalje Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki), str. 192.

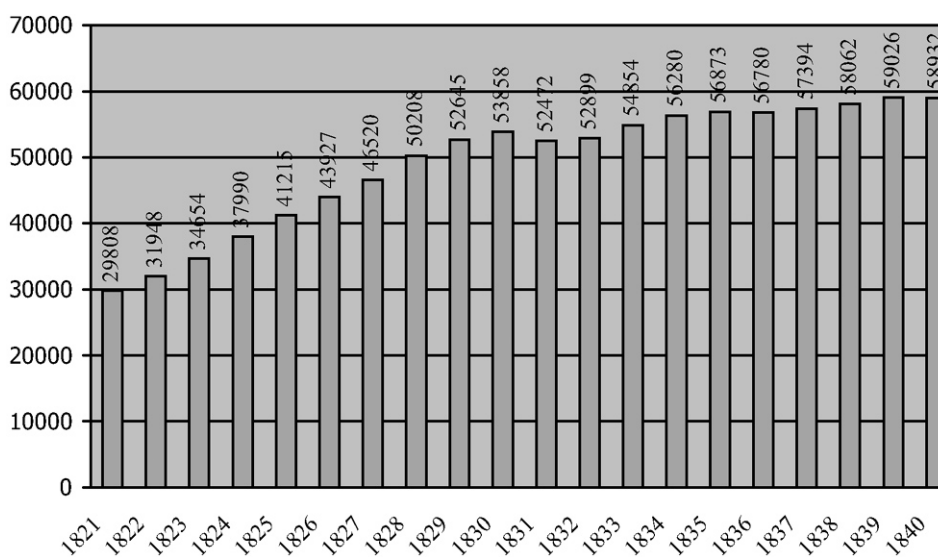
⁷ Nachricht über die Einrichtung des Hauptspitals in Wien, 20. junij 1784. V: Handbuch aller unter der Regierung des Kaiser Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung enthält die Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1784, Sechster Band, Wien 1786 (dalje Handbuch, 1786), str. 210; Inge Zelinka: Der autoritäre Sozialstaat: Machtgewinn durch Mitgefühl in der Genese staatlicher Fürsorge. Wien / Münster 2005, str. 89.

⁸ »Keine Person, die aufgenommen zu werden verlangt, wird um ihren Namen, und destoweniger um den Namen des Kindervaters gefragt«. Nachricht. V: Handbuch, 1786, str. 210.

⁹ Hans-Christoph Seidel: Eine neue 'Kultur des Gebärens'. Die Medikalisierung von Geburt im 18. und 19. Jahrhundert in Deutschland. Stuttgart 1998, str. 238.

¹⁰ Stenografični zapisnik devete seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 9. septembra 1868. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v tretji sesii druge volitivne dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868, str. 169–176.

Tabela 1: Število najdenцев v javni oskrbi v Cislajtaniji v letih 1821–1840

Vir: Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 186

V letih po ustanovitvi je bilo število porodov v ljubljanski porodnišnici sorazmerno stalno. V prvem desetletju (1789–1798) je v porodnišnici rodilo 577 nezakonskih mater, kar je za približno 10% presevalo predvidenih 52 porodov letno. V naslednji dveh desetletjih se je število porodov v povprečju gibalo pod sistematizirano mejo (najnižjo točko je doseglo v času Ilirskih provinc), po letu 1819 pa je začelo hitro naraščati. V letih 1789–1841 so v ljubljansko porodnišnico sprejeli 4254 žensk (4142 samskih, 78 poročenih in 34 vdov), ki so rodile 4751 otrok.¹¹

Vzporedno z gibanjem porodov v ljubljanski porodnišnici se je gibalo število najdenцев, ki so v skoraj 90% primerov izvirali iz v ljubljanski porodnišnici rojenih otrok.¹² V prvem desetletju je ljubljanska najdenišnica poskrbela za 715 otrok pretežno revnih nezakonskih mater. V drugem in tretjem desetletju se je – zaradi različnih vzrokov – število najdenцев nekoliko zmanjšalo, a po koncu Ilirskih provinc in velike preživetvene krize 1816/17 se je – vzporedno z naraščanjem prebivalstva in števila nezakonskih otrok – krivulja najdenцев strmo dvigovala.

¹¹ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 220.

¹² Pravih najdenčkov (odloženih oz. izpostavljenih otrok) je bilo malo. V letih 1820–1834, ko so v ljubljansko najdenišnico sprejeli 1740 otrok, je bilo pravih najdenцев le 36 (ali 2,07%). Kar 1754 (ali 90,46%) najdenцев se je rodilo v ljubljanski porodnišnici. Prim. Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 192.

Tabela 2: V ljubljanski porodnišnici rojeni in v javno oskrbo sprejeti najdenci (1789–1841)

Leto	A	B	Leto	A	B	Leto	A	B
1789	25	41	1807	73	81	1825	143	154
1790	57	78	1808	75	85	1826	148	162
1791	61	72	1809	57	60	1827	142	153
1792	74	86	1810	37	42	1828	181	195
1793	87	104	1811	40	51	1829	163	178
1794	83	107	1812	32	38	1830	136	149
1795	68	85	1813	32	44	1831	157	170
1796	51	64	1814	36	42	1832	140	153
1797	39	41	1815	36	41	1833	124	132
1798	32	37	1816	53	66	1834	146	155
1799	41	45	1817	63	77	1835	124	129
1800	33	37	1818	61	79	1836	140	158
1801	36	44	1819	93	110	1837	162	182
1802	54	67	1820	105	130	1838	181	205
1803	45	50	1821	128	155	1839	156	172
1804	43	45	1822	108	132	1840	149	162
1805	45	63	1823	125	149	1841	166	178
1806	42	48	1824	123	138	1842		201

A=v porodnišnici rojenih otrok; B= v najdenišnico sprejetih najdenčkov
Vir: Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 189–191

V letih 1821–1840 se je število najdenčev v zahodni polovici države podvojilo. Ob tradicionalno visokem številu najdenčev v »italijanskih provincah« (Lombardiji, Benečiji, Dalmaciji),¹³ kjer so že od srednjega veka poznali anonimni sistem od-dajanja otrok v »vrtljive predale« (Ruota, Findelwinde, Drehlade), je v predmarcu za največ otrok skrbela najdenišnica na Dunaju.¹⁴ V dvajsetih letih 19. stoletja je oskrbovala več kot tretjino vseh najdenčev v monarhiji. Leta 1821 je število otrok v

¹³ O najdenčih v Italiji David I. Kertzer: *Sacrificed for Honour. Italian Infant Abandonment and the Politics of Reproductive Control*. Boston 1993; David I. Kertzer: *Gender Ideology and Infant Abandonment in Nineteenth-Century Italy*. V: *Journal of Interdisciplinary History*, 1991, št. 1, str. 1–25; David I. Kertzer: *The lives of foundlings in nineteenth-century Italy*. V: *Abandoned Children*. Cambridge 2000, str. 41–56; Volker Hunecke: *The abandonment of legitimate children in nineteenth-century Milan and the European context*. V: *Poor Women and Children in the European Past*. London / New York 1994 (dalje Hunecke, *The abandonment of legitimate children*), str. 117–138.

¹⁴ Dunajska najdenišnica je v letih 1784–1910 v oskrbo sprejela 730.130 otrok. Od tega jih je 493.670 (ali 68%) umrlo pred iztekom rejniške dobe. Prim. Pawlowsky, Mutter Ledig – Vater Staat, str. 199 sl; Ulrike Schöps: *Kindesaussetzung – Wahrheit und Mythos*. Norderstedt 2010, str. 57.

njeni oskrbi znašalo 37% in leta 1827 42,6% vseh najdenčev v zahodni polovici države. Po letu 1830 ji je z različnimi omejevalnimi ukrepi uspelo zavezati priliv novih najdenčev (leta 1840 je oskrbovala le še 28% vseh najdenčev v monarhiji), a še vedno je oskrbovala več otrok kot vse najdenišnice v dednih deželah skupaj.¹⁵ Najdenišnici v Pragi in Gradcu,¹⁶ ki sta zasedali drugo in tretje mesto v dednih deželah, sta po številu oskrbovanih najdenčev daleč zaostajali za Dunajem. Vendar sta bili veliko večji od najdenišnic v Lvovu, Brnu, Linzu, Trstu, Trentinu in Ljubljani. Najdenišnica v Ljubljani, ki je še v dvajsetih letih oskrbovala več otrok kot najdenišnice v Lvovu, Brnu in Linzu, je v tridesetih letih prišla na zadnje mesto. Vseeno se je v letih 1821–1842 število najdenčev v njeni oskrbi skoraj potrojilo.¹⁷

Z izjemo najdenišnice v Trstu (1769), ki je po italijanskem vzoru premogla »vrtljivi predal« (Ruota),¹⁸ so v dednih deželah glavni kontingent najdenčev sestavljali v porodnišnicah rojeni nezakonski otroci, ki so jih matere po porodu prepustile javni oskrbi. Nezakonske matere iz premožnejših slojev so morale ob oddaji otroka plačati polno sprejemno takso (Einkaufs-Taxe, Findeltaxe), ki naj bi zadoščala za oskrbo otroka do konca rejniške dobe, manj premožne naj bi plačale nižjo pavšalno sprejemno takso. V ljubljanski porodnišnici je na začetku polna sprejemna taksa znašala 136 gld in pavšalna 12 gld.¹⁹ A z odredbo ilirskega gubernija z dne 23. decembra 1817 so uvedli tri različno visoke sprejemne takse. Takso v višini 100 gld so morale plačati tiste nezakonske matere, ki so bile v porodnišnici (proti plačilu 1 gld dnevno) deležne oskrbe prvega negovalnega razreda. Matere, ki so v porodnišnici plačale takso drugega negovalnega razreda (30 kr dnevno), so ob oddaji otroka plačale 50 gld. Nezakonske matere, ki so jih v porodnišnici oskrbeli v skladu s standardi tretjega negovalnega razreda (12 kr dnevno), so plačale 24 gld.²⁰ Z najvišjim sklepom z dne 20. julija 1829 so uvedli

¹⁵ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 186.

¹⁶ V Gradcu so porodnišnico z najdenišnico ustanovili že leta 1764. Zavoda sta se otepala s pomanjkanjem prostora, zato so ju konec leta 1788 preselili v poslopje nove splošne bolnišnice v Paulustorgasse. Prim.: *Geschichte der Stadt Graz*, Band 2, Graz 2003, str. 302–304, 348.

¹⁷ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, 190.

¹⁸ Tržaško ruoto (Findelwinde) so ukinili s 1. novembrom 1867. Prim. Anžič, *Socialna politika na Kranjskem*, str. 64.

¹⁹ Ko so z novo sistematizacijo (28. 7. 1796) predvideli brezplačno oskrbovanje največ 206 otrok revnih nezakonskih mater iz Ljubljane, ki so rodile v porodnišnici, so ob sprejemu otrok preko zgornje meje zahtevali plačilo pavšalne sprejemne takse (30 gld) od ljubljanskega magistrata. Plačilo pavšalne sprejemne takse je bilo obvezno tudi za sprejem otrok revnih nezakonskih mater, rojenih izven ljubljanskega pomirja. A slednje so sprejemali le, če število sistematiziranih mest ni bilo preseženo. V nasprotnem primeru so morale poskrbeti za otroke domovinske občine matere. Dvorni dekret z dne 28. 7. 1796 za kranjsko deželno glavarstvo. – Sr. k. k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer, Band 9, Wien 1816, str. 15–17; Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, 29.

²⁰ V Ljubljano pristojne matere, ki so jih v porodnišnici oskrbeli v skladu s standardi tretjega negovalnega razreda, so plačale le 12 gld sprejemne takse. Nižja sprejemna taksa za nezakonske matere iz Ljubljane je bila posledica dejstva, da je v deželni glavni fond precej prispevalo mesto Ljubljana. – Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, 59.

enotno sprejemno takso v višini 168 gld in 40 kr, kolikor naj bi državo v povprečju stala desetletna oskrba vsakega najdenca.²¹ A že na začetku leta 1832 so se – po vzoru Dunaja²² – vrnili k sistemu treh taksnih razredov (80, 50 in 24 gld).²³ Leta 1857 so takso prvega razreda zvišali na 84 gld, takso drugega razreda na 52 gld 50 kr in takso tretjega razreda na 25 gld.²⁴ V tej višini so ostale vse do ukinitve najdenišnice leta 1871.

S sprejemnimi taksami se je v deželni najdeniški fond nateklo le malo denarja. Zlasti število »samoplačnic«, ki so ob oddaji otroka plačale najvišjo sprejemno takso, je bilo v primerjavi s plačnicami drugega in zlasti tretjega razreda ves čas zane-marljivo. Število slednjih pa je vedno bolj zaostajalo za številom revnih nezakonskih mater, ki jim – ob predložitvi ubožnega spričevala – za oskrbo v porodnišnici in ob oddaji otroka ni bilo treba plačati. (Leta 1843 so npr. od najdeniških taks dobili le 266 gld, kar je predstavljalo le 1,85% potrebnih sredstev za oskrbo 936 otrok).²⁵ Za brezplačno pomoč pri porodu in oskrbo svojega otroka so se morale »oddolžiti« s tem, da so bile »študijski objekt« učenkam babištva, potem pa so določen čas opravljale službo do jilje v porodnišnici. Obravnava nezakonskih mater iz višjih in nižjih družbenih slojev je bila radikalno različna. »Der Blick auf die unehelichen Mütter der Findlinge kannte ... zwei Extreme: hier die Verführte Unschuld und dort die gefallene Dirne. Die beiden Gegensätze korrelierten gleichzeitig mit Klassenzuweisungen an die Frauen.«²⁶

²¹ Prav tam, str. 82.

²² Prav tam.

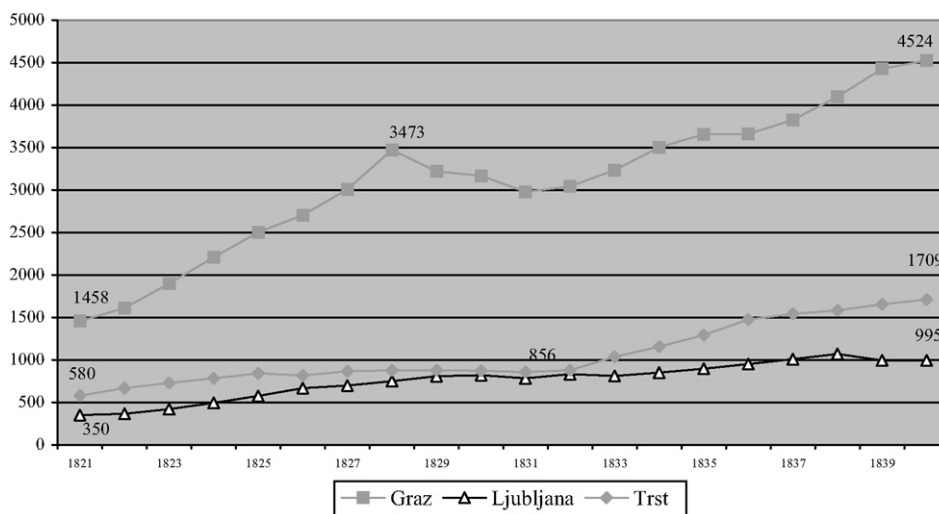
²³ Sprejemno takso 80 gld so morali plačati za izven Kranjske rojene otroke. Takso 50 gld za na Kranjskem, a izven porodnišnice rojene otroke, in za v ljubljanski porodnišnici rojene otroke, so plačale matere za negovalno takso prvega razreda (1 gld dnevno). Sprejemno takso 24 gld so plačale nezakonske matere, ki so bile v porodnišnici deležne oskrbe drugega ali tretjega negovalnega razreda (40 ali 30 kr dnevno). – Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 84.

²⁴ Prim. Alois Valenta: Die Landes-Findelanstalt für Krain. V: Jahrbuch für Physiologie und Pathologie des ersten Kindesalters, Erster Jahrgang, Prag 1868 (dalje Valenta, Die Landes-Findelanstalt für Krain), str. 126–127.

²⁵ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 158.

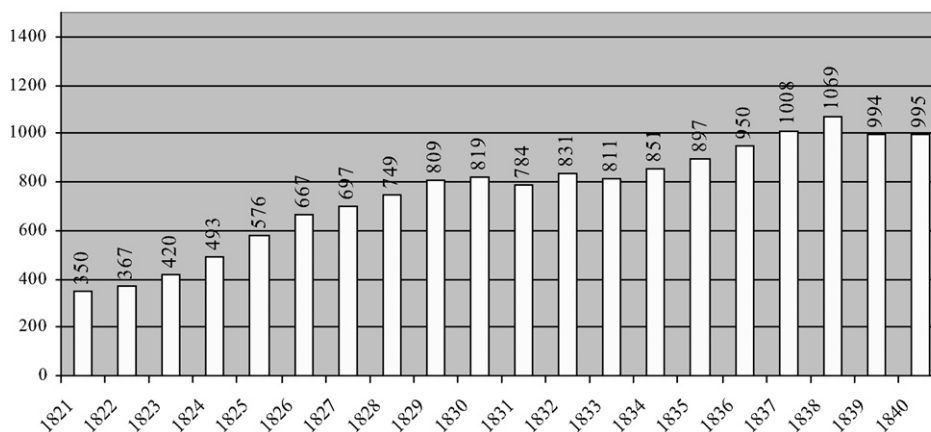
²⁶ Pawlowsky, Mutter Ledig – Vater Staat, str. 47.

Tabela 3: Število oskrbovanih otrok v najdenišnicah Gradec, Trst in Ljubljana v letih 1821–1840

Vir: Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 186

Tabela 4: Gibanje števila najdenčkov v oskrbi najdenišnice v Ljubljani (1821–1840)

Vir: Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 186

Naraščanje stroškov

»Najdenišnica ni imela svojih prostorov in razen sirotinskega očeta tudi svojega osebja ne.«²⁷ Bila je zavod za posredovanje v porodnišnici rojenih nezakonskih otrok rejniškim družinam na podeželju. »Oče sirot najdenčka odda v rejo na deželo nekaj dni po porodu, takoj ko se oglasi rejnica in primarij porodnišnice da svoje mnenje.«²⁸ Rejniki so za oskrbo najdencev dobivali denar iz deželnega najdeniškega fonda. Višina oskrbnine, ki so jo najdenišnice izplačevale rejnikom, je bila odvisna od finančnih zmožnosti dežele in gibanja življenjskih stroškov. Na podlagi odredbe notranjeavstrijskega gubernija z dne 15. aprila 1789 so rejniki otrok ljubljanske najdenišnice za prvo leto oskrbe dobivali 20 gld, v naslednjih letih pa 12 gld letno.²⁹ Leta 1796 so rejnino za najdenca v prvem letu starosti znižali na 18 gld, rejnino za oskrbo v naslednjih sedmih letih pa so zvišali na 15 gld. Julija 1804 so rejnino za prvo leto oskrbe zvišali z 18 na 24 gld, rejnino za naslednjih sedem let pa s 15 na 18 gld.³⁰ Višina oskrbnine za otroke do izpolnjenega prvega leta starosti (24 gld) se dolgo časa ni spreminjala. Zato pa so – glede na gibanje cen – večkrat spremenili višino rejnine za otroke od drugega leta starosti dalje. Z ukazom gubernija z dne 14. decembra 1817 je rejnina za oskrbo otroka od drugega do osmega leta starosti znašala 12 gld letno, rejniki pa so dobili tudi letni prispevek 3 gld za obleko.³¹ (Konec leta 1823 so oskrbovalno dobo znižali z osem na sedem let, leta 1825 so jo zvišali na 12 let, leta 1829 pa spet znižali na 10 let.). Leta 1829 so rejnino za čas od drugega do desetega leta starosti spet zvišali na 15 gld letno, rejnina za prvo leto je ostala 24 gld. Za slepe in invalidne otroke so z dekretom 30. septembra 1829 določili višjo oskrbnino.³² Z ukazom deželne vlade z dne 1. julija 1857 je bila oskrbnina do prvega leta starosti 31 gld in 50 kr, v naslednjih 9 letih pa 22 gld in 5 kr.

Ob primerni rejnini so kmečke družine poskušali motivirati za oskrbo najdencev še z različnimi premijami in dodatki. Ob prevzemu otroka so rejnice dobile povrnjene potne stroške in opremo za otroka: »povijalno posteljico, ki sestoji iz dveh vatlov koca, treh velikih plen, dveh povojev za roke, malega povoja za popek in dveh velikih povojev.«³³ Da bi rejnice posvetile ustrezno skrb negi dojenčkov, so jim po dopolnjenem prvem letu starosti najdenca izplačali posebno premijo. Leta 1796 je premija znašala 4 gld, leta 1804 so jo zvišali na 4 gld in 30 kr, leta 1857 na

²⁷ Anžič, Socialna politika na Kranjskem, str. 62.

²⁸ Fran Viljem Lipič: Topografija c.-kr. Deželnega glavnega mesta Ljubljane. Ljubljana 2003 (Lipič, Topografija), str. 327–328, 330.

²⁹ Ukaz notranjeavstrijskega gubernija z dne 15. 4. 1789. V: Handbuch aller unter der Regierung des Kaiser Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sisematischen Verbindung enthält die Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1789, Siebenzehnter Band, Wien 1790, str. 723–725; Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 26.

³⁰ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 33.

³¹ Prav tam, str. 64.

³² Prav tam, str. 77.

³³ Lipič, Topografija, str. 327–328, 330.

4 gld in in 72 ½ krajcarjev. Za otroke med drugim in osmim (desetim) letom starosti so krušni starši dobivali tudi dodatek za obleko, ki je npr. leta 1817 znašal 3 gld.³⁴ Rejnikom so po potrebi povrnili tudi stroške za zdravila in zdravstveno oskrbo najdenčev, ki so v celotni desetletni rejniški dobi v povprečju znašali 5 gld in 40 kr.³⁵ Kmečke družine so poskušali motivirati za oskrbo najdenčev tudi z drugimi ukrepi. Z ukazom dvorne pisarne z dne 6. septembra 1804 so jim ponudili možnost, da z brezplačno oskrbo dveh najdenčev do dvanajstega leta starosti (vsaj eden mora biti deček) osvobodijo svojega sina vojaške obveznosti.³⁶

Višina rejnine, ki jo je za oskrbo otrok krušnim staršem plačevala ljubljanska najdenišnica, je bila ves čas nižja od rejnine, ki jo je za oskrbo najdenčev namenila tržaška najdenišnica. Na začetku 19. stoletja, ko je ljubljanska najdenišnica rejnikom plačevala 18 gld v prvem in 15 gld v naslednjih sedmih letih, so rejniki tržaških najdenčev dobivali 30 gld v prvem in po 24 gld v naslednjih letih (ter 5 gld subvencije za obleko). Zaradi tega so kranjski kmetje v rejo raje jemali tržaške kot ljubljanske najdenčev. Že zelo zgodaj se je razvila prava trgovina s tržaškimi najdenčev, ki se ni prav nič ozirala na dobrobit otrok.³⁷ Ljubljanska najdenišnica se je ves čas soočala s problemom pomanjkanja primernih krušnih staršev. Že leta 1804 je direkcija ljubljanske najdenišnice ugotavljala, da nezakonske matere, ki rodijo v rodnišnici, uspejo oddati otroka v rejo le, če rejnikom doplačajo razliko do zneska, ki bi ga dobili za oskrbo najdenca iz tržaške najdenišnice.³⁸ Pomanjkanje rejnikov je doseglo vrh v letih 1828/29, ko je najdenišnica začasno prenehala sprejemati najdenčev. Nezakonske matere, ki so želele oddati otroka v javno oskrbo, so si morale same poiskati primerno rejniško družino.³⁹ V tridesetih letih je postalo pomanjkanje rejnic nekaj običajnega. Leta 1840 je vodstvo najdenišnice razmišljalo, da bi rejniške družine poiskalo na sosednjem Štajerskem in celo v obmejnih območjih Hrvaške in Vojne krajine.⁴⁰ A problem pomanjkanja rejnic ni bil omejen le na ljubljansko najdenišnico. V drugi polovici dvajsetih in prvi polovici tridesetih letih je na Kranjskem upadlo tudi zanimanje za oskrbo tržaških najdenčev. Na to je v precejšnji meri vplivala prepoved oddajanja otrok posebnim »prenašalkam najdenčev« (16. junija 1825), ki so hodile po otroke v Trst in jih proti plačilu provizije oddajale v rejo za-

³⁴ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 64.

³⁵ Prav tam, str. 82.

³⁶ Prav tam, str. 35; gl. tudi Alenka Puhar: *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana 2004 (dalje Puhar, *Prvotno besedilo življenja*), str. 331.

³⁷ Več let trajajoča preiskava ljubljanskega deželskega sodišča (1817–1823) je pokazala, da so kmetje iz moravske fare, ki so množično jemali v rejo najdenčev iz Trsta, za njih zavestno slabo skrbeli, da bi čim prej umrli. Njihove smrti niso naznanili najdenišnici, ampak so ob rednih pregledih najdenčev »očetu sirot« kazali svoje lastne ali sosedove otroke. Prim. Gorazd Stariha: *Krvave rejnice*. O primerih zlorabe rejništva iz prve polovice devetnajstega stoletja. V: *Zgodovina za vse*, 2010, št. 1, str. 5–18.

³⁸ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 34.

³⁹ Prav tam, str. 86.

⁴⁰ Prav tam, str. 151.

interesiranim rejnicam.⁴¹ (Ker je leta 1834 v tržaški najdenišnici na oddajo čakalo sto kranjskih najdencev, so 6. marca 1835 prepoved preklicali).⁴² A glavni vzrok je bil naraščajoči strah pred okužbo s sifilisom,⁴³ ki mu je botrovalo osveščanje prebivalstva glede škrljevske bolezni.⁴⁴

Zaradi naraščanja števila najdencev se je ljubljanska najdenišnica že od samega začetka soočala s pomanjkanjem denarja. S sistematizacijo leta 1796 so število brezplačno sprejetih najdencev znižali z 230 na 206, a v naslednjih letih so morali zgornjo mejo znova in znova zviševati. V prvih treh desetletjih obstoja najdenišnice je stroške za oskrbo najdencev zniževala tudi izjemno visoka smrtnost otrok v porodnišnici in v prvih mesecih oskrbe, ki je v posameznih letih znašala več kot 80%.⁴⁵ Od ustanovitve do leta 1804 je najdenišnica sprejela 1003 otroke, a leta 1804 so iz glavnega ubožnega fonda plačevali oskrbnino le za 157 najdencev.⁴⁶ Finančne težave ljubljanske najdenišnice je omilil dekret dvorne pisarne z dne 19. februarja 1819, s katerim so porodnišnice in najdenišnice razglasili za državne ustanove in jih (od 1. novembra 1819) sofinancirali iz kameralne blagajne.⁴⁷ Od 14.501 gld in 23 kr, ki so jih leta 1843 porabili za oskrbo najdencev, je kar 9.900 gld pokrila dotacija iz državnega zaklada.⁴⁸ A spričo hitrega naraščanja števila najdencev v predmarčnem obdobju tudi državna pomoč ni zadoščala. Ljubljanska najdenišnica je poskušala zajeziti naraščanje stroškov z različnimi ukrepi. Leta 1821 so tako ukinili prakso brezplačnega sprejema otrok revnih, v Ljubljano pristojnih nezakonskih mater. Stroške za njihovo oskrbo v porodnišnici (30 kr dnevno) in najnižjo sprejemno takso (24 gld) za oddajo otroka v rejo je odslej plačeval ljubljanski magistrat.⁴⁹ Plačilo najnižje pavšalne takse za otroke revnih nezakonskih mater z domicilom izven Ljubljane so izterjali od njihovih domovinskih občin (oz. okrajnih gosposk).⁵⁰ A po veliki krizi s

⁴¹ Prav tam, str. 67; Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 194.

⁴² Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 103; Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 194.

⁴³ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 67, 86; prim. tudi David I. Kertzer: Syphilis, foundlings, and wetnurses in nineteenth-century Italy. V: Journal of Social History, 1999, str. 589–602.

⁴⁴ »Uebrigens werde die Verbreitung der Lustseuche unter dem Landvolke auch den Findlingen zugeschrieben, was ebenfals die Lust zu ihrer Uebernahme vermindere ...« – Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 86; prim. tudi Zvonka Zupanič Slavec: Endemski sifilis – škrljevska bolezen na Slovenskem. Razvoj in širjenje bolezni po naših krajih v prvi polovici 19. stoletja. Ljubljana 2001.

⁴⁵ V letih 1820–1834 je na Kranjskem umrlo kar 3367 rejencev, od tega 779 najdenčkov (23,1%) iz ljubljanske in 2588 najdenčkov (76,9%) iz tržaške najdenišnice. Prim. Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 193.

⁴⁶ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 34.

⁴⁷ Dekret dvorne pisarne z dne 19. 2. 1819 o pokrivanju stroškov dobrodelnih zavodov. Prim. Sr. k. k. Majestät Franz des Ersten politische Gesetze und Veroordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer, Band 47, Wien 1821, str. 36–38.

⁴⁸ Melzer, Geschichte der Findlinge in Oesterreich, str. 158.

⁴⁹ Prav tam, str. 50.

⁵⁰ Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 192.

pomanjkanjem rejnikov so začeli razmišljati tudi o drugih ukrepih. Ko je konec leta 1830 dvorna pisarna ilirski gubernij povprašala, kako bi državno blagajno razbremenili naraščajočih stroškov za najdence, so v Ljubljani med drugim predlagali skrajšanje oskrbovalne dobe na osem let, uvedbo posebne doklade na zemljiški in hišni davek, pa davek na luksus in pasji davek ter uvedbo posebne poročne takse.⁵¹ Deset let kasneje so začeli razmišljati o temeljitejši reformi najdeniškega sistema, ki bi izničila načelo anonimnosti in – v skladu z določili občega državljanskega zakonika – breme vzdrževanja nezakonskih otrok prenesla na očete.⁵²

Eden izmed glavnih kritikov obstoječega najdeniškega sistema je bil ravnatelj državnih in dobrodelnih zavodov v Ljubljani dr. Raimund Melzer (1808–1872),⁵³ ki je pod vtisom strokovne razprave o reformi najdeniškega sistema v Franciji⁵⁴ leta 1846 v Leipzigu izdal obsežno študijo o zgodovini najdenčev v Avstriji s posebnim poudarkom na razmerah v Iliriji.⁵⁵ Zavračajoč ideje Malthusa in angleških političnih ekonomistov,⁵⁶ je v najdenišnicah še vedno videl nujno potrebne institucije »krščanske milosrčnosti«, toda hkrati se je zavzel za korenito reformo celotnega najdeniškega sistema.⁵⁷ Na podlagi podrobne analize statističnega gradiva in sprejemnih protokolov ljubljanske najdenišnice je zavrnil v javnosti prisotno mnenje, češ da so glavni vzroki za naraščanje števila nezakonskih najdenčev naraščajoča stiska nižjih slojev prebivalstva, razkroj moralnih vrednot in še vedno preoster socialni pritisk na nezakonske matere. Omenjeni vzroki naj bi imeli le omejen vpliv na naraščanje števila najdenčev. Število najdenčev naj bi naraščalo zaradi naraščanja prebivalstva in hkratnega zniževanja smrtnosti otrok. A k zviševanju njihovega

⁵¹ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 95.

⁵² Prav tam, str. 76.

⁵³ O dr. Raimundu Melzerju (1808–1872) gl. France Kidrič: Raimund Melzer, dostopno na: elektronska izdaja Slovenskega biografskega leksikona (SBL) na <http://nl.ijs.si/fedora/get.sbl:1636/VIEW/>; nekrolog v: *Laibacher Zeitung*, 3. 7. 1872.

⁵⁴ V tridesetih letih so francoska Akademija znanosti in umetnosti in še štiri druge učene združbe razpisale nagradno anketo o reformi najdeniškega sistema. Prvo nagrado Akademije v višini 3000 frankov je prejela študija *Histoire statistique et morale des enfants trouvés*, ki sta jo leta 1837 izdala lyonska zdravnik Jean François Terme in Jean Baptist Monfalcon. Tri leta kasneje sta svojo študijo dopolnila in izdala pod naslovom *Histoire des enfants trouvés* (Paris 1840), ki je k raziskovanju spodbudila Melzerja.

⁵⁵ Raimund Melzer: *Geschichte der Findlinge in Oesterreich mit besonderer Rücksicht auf ihre Verhältnisse in Illyrien*. Leipzig 1846.

⁵⁶ Melzer je angleške politične ekonomiste obtožil, da razglašajo »die Wohlthätigkeit für ein Hinderniß des Wohlstandes, verdammen die absolutesten Wahrheiten des Christenthums, vergreifen sich an den Pflichten, welche die Regierung mit dem Volke verbinden, verwerfen jede Pietät und bringen zu den Armuth noch die Verzweiflung.« – Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 2.

⁵⁷ Melzerjevi pogledi na socialno vprašanje so se oplajali iz idej francoskega katoliškega reformatorja Albana de Villeneuve-Bargemonta, ki je edino zdravilo proti revščini videl v krščanski milosrčnosti. V svojem delu je uporabil Bargemontovo knjigo *Economie Politique Chrétienne ou Recherches sur la nature et les causes du pauperisme*. Bruxelles 1834.

števíla naj bi pomembno prispeval tudi »katoliški« najdeniški sistem, kakršen je uveljavljen tudi v Avstriji.⁵⁸ »Das katholische System trägt an und für sich zur Vermehrung der Zahl der Findlinge bei und muß den Ursachen dieses Uebels beigezählt werden.«⁵⁹ Načelo anonimnosti pri sprejemu v porodnišnico in ob oddaji otroka naj bi spodbujalo nezakonske matere, da se vse prelahko odločijo za oddajo lastnega otroka v rejo. »Die Anstalten, welche geschaffen waren, um die Sittereinheit zu bewahren, fingen an, dieselbe zu untergraben. Je strenger das Princip des Geheimnisses gehalten wurde, je consequenter dasselbe ausgeführt und je weiter es ausgedehnt wurde, um desto unverschämter wurde es gemißbraucht.«⁶⁰ Zato je predlagal zaostritev pogojev za sprejem najdenčkov: ukinitev možnosti anonimne oddaje otrok (še zlasti sistema vrtljivih predalov) in ugotavljanje očetovstva nezakonskih otrok, tj. vpeljavo protestantskega najdeniškega sistema.⁶¹

Spor med Trstom in Ljubljano

Melzerjeva študija je naletela na ugoden odmev v evropski strokovni javnosti. Knjigo so pozitivno ocenili v ugledni *The British and Foreign Medical Review or Quarterly Journal of Practical Medicine and Surgery*.⁶² V *Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft* jo je kot izjemno ocenil dr. E. A. Jonák, ki jo je primerjal celo z odmevno študijo Parent-Dùchateleta o prostituciji v Parizu.⁶³ Manj odmeva je Melzerjeva študija našla pri avstrijskih oblasteh. Po izbruhu revolucije 1848/49 so razmišljanja o nujni reformi najdeniškega sistema izginila z dnevnega reda avstrijske politike. Toda neoabsolutistična racionalizacija državne uprave, ki je – s cesarskim odlokom z dne 14. septembra 1852 – s proračunskim letom 1854 (torej od 1. novembra 1853) financiranje deželnih dobrodelnih zavodov znova preložila na pleča dežel (izjema so bile Tirolska, Dalmacija in deloma Spodnja Avstrija – dve tretjini stroškov za dunajsko najdenišnico je še vedno krila država), je znova sprožila vprašanje reforme najdeniškega sistema.

⁵⁸ T. i. katoliški najdeniški sistem je počival na treh temeljih: 1. prepovedi ugotavljanja očetovstva nezakonskega otroka; 2. materialni in moralni zaščiti nezakonske matere; 3. sprejemu otroka v javno oskrbo. – Hunecke, *The abandonment of legitimate children*, str. 123.

⁵⁹ Melzer, *Geschichte der Findlinge in Oesterreich*, str. 283.

⁶⁰ Prav tam, str. 15.

⁶¹ Protestantski sistem je poznal ugotavljanje očetovstva in skrb za oskrbo (nezakonskih) otrok prenašal tudi na sorodnike po materini in očetovi strani. – Hunecke, *The abandonment of legitimate children*, str. 123.

⁶² *The British and Foreign Medical Review or Quarterly Journal of Practical Medicine and Surgery*, Vol. XXII, October 1846, str. 338–348.

⁶³ *Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft*, Jahrgang 1847, Erster Band, Wien 1847, str. 167–175.

Sprva so v razpravi prevladovali ekonomski momenti. Novemu bremenu so se posebej odločno poskušali upreti v Trstu, kjer so v svoji najdenišnici v glavnem skrbeli za otroke, ki so bili (po domovinski pristojnosti mater) večinoma iz sosednjih dežel. Po podatkih tržaškega magistrata naj bi leta 1855 kar 60% otrok v oskrbi tržaške najdenišnice izviralo iz Kranjske, 14% iz Istre, 10% iz Goriške, 10% iz drugih dežel in le 6% iz Trsta.⁶⁴ Tržaško namestništvo je že 9. oktobra 1853 od Kranjske zahtevalo, da zaradi velikega števila kranjskih najdenecv prispeva k stroškom tržaške najdenišnice v višini 13.910 gld letno. A namestništvo v Ljubljani je zahtevek zavrnilo. Načelno je sicer bilo pripravljeno prispevati za oskrbovanje »kranjskih« najdenecv v oskrbi tržaške najdenišnice, vendar le na podlagi natančnih seznamov porodnic in najdenecv iz Kranjske, ki naj vsebujejo podrobne osebne podatke o nezakonskih materah (ime, kraj rojstva, stan, starost, trajanje in znesek stroškov oskrbe). Podatke naj bi potrebovali zato, da bi lahko denar za oskrbo otrok izterjali od tistih mater (staršev), ki so sposobne plačati sprejemno takso. (Le za revne nezakonske matere naj bi stroške v celoti pokrili iz deželnega fonda). Stališču kranjskega namestništva je z dopisom 6. decembra 1853 pritrdilo tudi notranje ministrstvo. Ko je tržaško namestništvo z noto 25. februarja 1854 od Kranjske zahtevalo plačilo 3457 gld in 15 kr za stroške vzdrževanja kranjskih najdenčkov v zadnjih treh mesecih (november 1853. – januar 1854.), ne da bi predložilo seznam najdenecv, je kranjsko namestništvo – sklicujoč se na stališče notranjenega ministrstva – plačilo previsokega zneska zavrnilo. V Trst je nakazalo le mesečni znesek 1158 in 25 kr, hkrati pa je tržaško namestništvo znova pozvalo, naj svoje zahtevke podkrepí z natančnimi seznamí porodnic in najdenecv. Svoj sklep, da pavšalnih zahtevkov Trsta ne misli plačevati, je sporočilo v dopisu notranjemu ministrstvu 17. marca 1854. V dopisu so poudarili, da velika večina Kranjic, ki rodijo v Trstu in nato oddajo otroka v tamkajšnjo najdenišnico, v Trstu dela in biva že več let, da so torej njihovi otroci v resnici tržaški otroci. Med njimi da je mnogo takih, ki v Trstu delajo že več kot deset let in bi torej morale imeti domovinsko pravico v Trstu. (Le malo naj bi bilo Kranjic, ki gredo v Trst samo rodit in oddat svojega otroka). Oporekali so trditvam tržaškega namestništva, češ da ima od tržaške porodnišnice in najdenišnice koristi predvsem dežela Kranjska. »Krain hat keinen Nutzen von der Triester Gebär- und Findel-Anstalt, wohl aber hat es wegen der Nähe von Triest in gedachter Beziehung den Nachteil, daß die krain. Bevölkerung dahin angelockt wird, und sehr häufig physisch und moralisch verdorben nach Krain zurückkehrt – und dem Geburtslande gar häufig als eine bleibende Bürde zur Last fällt.«⁶⁵

⁶⁴ Edinost, 28. 12. 1878. Domnevno število najdenecv iz Kranjske je bilo bistveno višje od deleža prebivalcev iz Kranjske v Trstu. Ob popisu prebivalstva 31. 10. 1857 je bilo 50,1% prebivalcev Trsta rojenih v Trstu, 11% jih je izviralo iz Goriške, 7,4% iz Furlanije, 7,3% iz Kranjske in 5,0% iz Istre. Prim. Dean Krmac: Istrani u Trstu prema prvom habsburškom modernom popisu stanovništva. V: Historijski zbornik, 2010, št. 1, str. 138–139.

⁶⁵ Stenographisches Bericht der fünfunddreißigsten Sitzung des Landtages zu Laibach am 26. März 1863.

A ker zaradi načela anonimnosti in sistema vrtljivega predala (Ruote) v Trstu poimenskih seznamov porodnic in najdencev niso mogli sestaviti, je tržaško namestništvo vztrajalo, naj se v Ljubljani zadovoljijo z letnimi sumarnimi podatki, ki stroške med sosednje dežele delijo glede na število prebivalstva. Ko je z dopisom z dne 22. junija 1854 v Ljubljano spet poslalo zahtevek za povračilo stroškov za domnevne kranjske porodnice in najdence od decembra 1853 do junija 1854 v višini 8108 gld 55 kr, je kranjska deželna vlada za posredovanje zaprosila notranje ministristvo. Slednje je z odlokom 13. avgusta 1854 spet pritrdilo stališču Kranjske. Zato je kranjska deželna vlada od tržaškega namestništva zahtevala vračilo 1158 gld in 25 kr, ki jih je marca 1854 že poslala v Trst. Tržaško namestništvo je 22. decembra 1854 v Ljubljano sporočilo, da zaradi slabega finančnega položaja denarja ne more vrniti, a v naslednjem letu ga je vrnilo.⁶⁶

V drugi polovici petdesetih let so stroške za najdence v celoti pokrivali iz deželnih fondov. A tržaški magistrat se ni sprijaznil z nastalim stanjem. Leta 1860 se je obrnil na pomoč direktno na cesarja. Po posredovanju cesarja je notranje ministristvo 26. junija 1860 deželno vlado v Ljubljani vprašalo, ali je pripravljena pokriti stroške za kranjske porodnice in najdence v Trstu. Toda deželna vlada v Ljubljani se pritisku notranjega ministristva ni vdala. S sklicevanjem na odloka notranjega ministristva iz let 1853–1854 je zahtevek tržaškega magistrata označila za nezakonit.⁶⁷

Ko so po obnovi ustavnega življenja deželne fonde izročili v upravo deželnim zborom, je tržaški magistrat (deželni odbor) svoj pritisk na Kranjsko (ter Goriško in Istro) zaostрил. Od Kranjske je zahteval povračilo 328.872 gld za porodnice in najdence s Kranjske od novembra 1853 dalje. A kranjski deželni odbor je njihove zahteve vztrajno zavračal. Povsem nesprejemljiv se mu je zdel znesek 141.226 gld za najdence, »v očitno najdeniško zibelko (Findelwinde) položene, v katero so otroke (nezakonske in zakonske) pokladale babe v Trstu«. ⁶⁸ Tržaškemu magistratu je uspelo doseči, da mu je 4. decembra 1861 državno ministristvo priznalo upravičenost povrnitve stroškov za porodnice in najdence iz sosednjih dežel od novembra 1853. V odloku državnega ministristva je stalo, naj se predstavniki deželnih odborov Trsta, Kranjske, Istre in Goriške sami dogovorijo o načinu povračila stroškov. O odloku ministristva in zahtevku tržaškega magistrata, naj dežele Kranjska, Istra in Goriška plačajo stroške »za oskrbovanje nosečih žensk in nezakonskih otrok v tržaški porodnišnici in najdenišnici od leta 1853«, je kranjski deželni odbor razpravljal na seji 23. avgusta 1862. Na predlog Janeza Bleiweisa so odborniki sprejeli načelno stališče, češ da tržaški magistrat »nima nikakoršne pravice od Kranjske dežele zahtevati povračila za otročnice in najdence, ker razmera, postavno izrečena, med posameznimi deželami je bila ta, da Tržačani so imeli v svoji porodnišnici in najdenišnici naše, mi v Ljubljani pa njihove ženske in otroke; s to vzajemnostjo smo bili bot v teh stroških.«⁶⁹

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Novice, 5. 2. 1873.

⁶⁹ Prav tam.

To stališče je Bleiweis zagovarjal na sestanku predstavnikov Trsta, Goriške, Istre in Kranjske pod predsedstvom dvornega svetnika barona Sigmunda Conrada-Eybesfelda 1. in 2. decembra 1862 v Trstu. Bleiweis se je v pogajanjih skliceval na dekret s 14. septembra 1852 in kasnejše odredbe notranjega ministrstva, ki niso ukinile načela reciprocitete, na koncu pa je tržaškimi »kumštanim računarjem« za brusil, da Kranjska ne bo plačala zahtevane vsote za nazaj. Kranjska da bo v bodoče plačevala stroške za porodnice in najdenice s Kranjske, vendar ne za otroke, ki so položeni v odprto zibel. Na sestanku je oporekal argumentom predstavnikov tržaškega magistrata, češ da daje Trst kruh velikemu številu ljudi s Kranjske, kar da prispeva k blaginji dežele Kranjske. Bleiweis je opozoril, da Kranjice, ki delajo v Trstu, prispevajo k blaginji Trsta in ne Kranjske. Zato je menil, da so otroci Kranjic, ki delajo v Trstu in tam zanosijo, v bistvu tržaški otroci. Med kranjskimi najdenčki v oskrbi tržaške najdenišnice je le majhen del otrok tistih Kranjic, ki so zanosile doma in se odpravile roditi v Trst. V glavnem gre za Notranjke iz treh obmejnih okrajev dežele Kranjske. Krivdo za visoko število kranjskih najdenčkov je pripisal ureditvi tržaške porodnišnice. Za razliko od ljubljanske tržaška porodnišnica noseče nezakonske ženske v oskrbo sprejema že v sedmem ali osmem mesecu nosečnosti, po porodu pa jim za dojenje otrok plača 3 gld mesečno (v Ljubljani morajo tri mesece dojiti brezplačno). Najdenčki so večinoma otroci Kranjic, ki že leta živijo in delajo v Trstu, se tam pokvarijo in zanosijo. »Nun müssen wir auch bedenken, wenn diese Individuen in Triest der Corruption verfallen, so kehren sie dann oft in den späteren Jahren physisch und moralisch verdorben in unsere Heimat zurück.«⁷⁰ V domovino se vrnejo fizično in moralno uničene ter znova obremenijo deželni fond (bolnišnico in prisilno delavnico). Argumente predstavnika Trsta, češ da Trst ne zmore stroškov za porodnice in najdenice iz sosednjih dežel, je zavrnil z ekonomskimi razlogi. Trst je svobodno pristanišče, ki ima vrsto privilegijev in velike prihodke, zato naj nosi tudi stroške, ki so posledica teh privilegijev. Kranjska takih privilegijev nima, je pa zato nadpovprečno obremenjena z nastanitvijo vojske. Takoj ko se bo povečalo število vojakov v deželi (kot 1859/60), bo sta ljubljanska porodnišnica in sifilitični oddelek bolnišnice znova nadpovprečno obremenjena, kar bo pognalo stroške v višave.⁷¹

Bleiweis se je v razpravi – iz moralnih, socialnih in finančnih razlogov – zavzel za čimprejšnjo reformo najdeniškega sistema, ki naj privede do postopne ukinitve najdenišnic. Predlagal je, naj se zaostri sprejem v porodnišnico in najdenišnico z ugotavljanjem očetovstva otrok. Očetje so v skladu s § 167 občega državljskega zakonika (ODZ) dolžni poskrbeti za svoje otroke.⁷² Predstavnikom tržaškega ma-

⁷⁰ Stenographisches Bericht der fünunddreistigsten Sitzung des Landtages zu Laibach am 26. März 1863.

⁷¹ Prav tam.

⁷² § 167 občega državljskega zakonika iz leta 1811 se je glasilo: »Živiti nezakonskega otroka je sosebno oče dolžan; če pa on tega ne premore, prehaja ta dolžnost na mater«. Prim. Občni deržavljski zakonik za vse nemške dedne dežele avstrijskega cesarstva, I., Dunaj 1853, str. 65.

gistrata je zagrozil, da bo v primeru, če ne odstopijo od svojih nerealnih zahtev, Kranjska z radikalnimi ukrepi skrčila priliv tržaških najdenčkov v deželo Kranjsko. Število tržaških najdencev na Kranjskem je visoko zato, ker tržaška najdenišnica rejnikom plačuje višje rejnine kot ljubljanska. A po desetih letih ti najdenčki ostanejo na Kranjskem in okrepijo »proletariat«: najprej padejo na pleča občin, potem pa – zaradi svojega življenja – povečajo stroške deželne bolnišnice in prisilne delavnice ter izdatno obremenijo deželni fond.

Pobude za reformo najdeniškega sistema

Na seji kranjskega deželnega zbora 26. marca 1863 je Bleiweis poslance seznanil s potekom pogajanj v Trstu.⁷³ V poročilu je znova poudaril neupravičenost zahtev tržaške občine. Zahteva Trsta po participaciji ok. 30.000 gld letno za porodnice in najdence iz dežele Kranjske se mu je zdela nesprejemljiva, saj Kranjska iz deželnega fonda porabi med 27 in 28 tisoč gld za lastno porodnišnico in najdenišnico. V poročilu je ostro kritiziral t. i. katoliški sistem porodnišnic in najdenišnic in predlagal, da bi bilo treba preiti k protestantskemu sistemu, ki ne pozna najdenišnic. »Ich Glaube, unser Land wird dadurch zu keinem protestantischen werden, wenn wir diese wohlbegründete Reorganisation unser Gebär- und Findel-Anstalten anstreben.«⁷⁴ Vsekakor je potrebna reorganizacija obeh zavodov. Na podlagi Bleiweisovega poročila o sestanku o Trstu je deželni zbor na seji 26. marca 1863 sprejel sklep, da dežela Kranjska stroškov za porodnice in najdenčke iz Kranjske ne bo plačala za nazaj in tudi v bodoče ne, dokler ne pride do temeljite reforme dosedanjega porodniškega in najdeniškega sistema. (Enak sklep sta sprejela tudi istrski in goriški deželni zbor). Vsi so se strinjali, da je treba težiti k postopni ukinitvi najdenišnic.⁷⁵

A reforme porodnišnice in najdenišnice se je kranjski deželni odbor resneje lotil šele leta 1866, ko so se pokazali učinki državnega zakona o pokrivanju stroškov v javnih porodnišnicah in umobolnicah z dne 17. februarja 1864, ki je z letom 1865 pokrivanje stroškov za porodnice in umobolne urejal v skladu z načelom domovinske pristojnosti.⁷⁶ Od leta 1865 je morala Kranjska plačevati stroške za porodnice s Kranjske v tržaški in drugih porodnišnicah, kar je hudo obremenilo deželni proračun. Zato so v deželnem odboru začeli resno razmišljati o reformi porodniškega sistema in postopni ukinitvi najdenišnice.

⁷³ Stenographisches Bericht der fünunddreistigsten Sitzung des Landtages zu Laibach am 26. März 1863; Novice, 5. 2. 1873.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ Namesto dotlej veljavnega načela reciprocitete so bile od 1. 1. 1865 stroške za porodnice (ali umobolne) dolžne plačevati dežele, iz katerih so bile porodnice (umobolni). – Reichsgesetzblatt (dalje RGrBl), 1864/22.

Pobudo za reformo je spet dal Janez Bleiweis. Na seji deželnega zbora 13. decembra 1866 se je kot poročevalec finančnega odbora znova zavzel za reformo porodnišnice in postopno ukinitve najdenišnice.⁷⁷ Obsežno poročilo je ugotavljalo, da so stroški za porodnišnico in najdenišnico previsoki. Ob koncu leta 1865 je bilo v deželni oskrbi kar 1397 najdenčkov, kar pomeni izjemno obremenitev deželnega proračuna.⁷⁸ V proračunu za leto 1867 je bilo za porodnišnico predvidenih 9.606 gld in za najdenišnico 25.886 gld. A za ukinitve najdenišnice se ni zavzel le zaradi finančnih razlogov. Poročilo finančnega odbora je s primerjavo podatkov o detomoru in izpostavljanju otrok v protestantskih in katoliških deželah (povzeli so jih po Melzerjevi knjigi) dokazovalo, da npr. v Prusiji in Veliki Britaniji, kjer nimajo najdenišnic, detomorov skorajda ne poznajo, medtem ko so v katoliški Franciji zelo pogosti. (V letih 1825–1838 so jih zabeležili 2549). Do enakih ugotovitev je poročilo prišlo s primerjavo podatkov med Koroško in Kranjsko. Na Koroškem, kjer najdenišnice nimajo, sta detomor in izpostavljanje otrok veliko redkejša kot na Kranjskem. Že na podlagi podatkov o detomoru in izpostavljanju otrok je poročilo ugotavljalo: »Die Findelanstalten sind Privilegien der Sittenlosigkeit und vermindern die besagte Verbrechen der Fruchtabtreibung und des Kindsmordes nicht.«⁷⁹ Dodaten argument za ukinitve najdenišnice so člani finančnega odbora videli v visoki smrtnosti najdenčkov do prvega leta starosti, ki naj bi v nekaterih deželah znašala celo več kot 70%. Enako kot Melzer (1846) so tudi člani finančnega odseka menili, da tiči glavni vzrok za naraščajoče število najdenčkov v načelu »Geheimhaltung der Eltern der uneheliche Kindern«. Načelo anonimnosti naj bi naravnost spodbujalo oddajo otrok v najdenišnice. To je še posebej vidno v italijanskih deželah, kjer je v veljavi odprti »sistem zibelke« (Ruota, Findelwinde, Drehlade). Sklicujoč se na študijo Fr. S. Hüglja o najdenišnicah v Evropi so trdili, da so najdeni, ki so deležni slabe oskrbe in vzgoje, glavni kontigent obsojencev v prisilnih delavnicah in kaznilnicah.⁸⁰ Poročilo je v najdenišnicah videlo nagrado za lahkomišelnost in nemoralnost. S podpiranjem »samskih vlačug« (lediger Dirnen) in njihovih pankrtov naj bi družba delala krivico revnim staršem, ki v potu svojega obraza skrbijo za svoje otroke. Le zakaj bi davkoplačevalci podpirali vlačuge, ne pa poštenih in delavnih staršev? Na koncu je Bleiweis v imenu finančnega odbora navedel še en argument v prid ukinitve najdenišnice. Obstoječi najdeniški sistem naj bi bil v nasprotju z določili § 167 ODZ, ki obvezuje očeta, da poskrbi za svojega nezakonskega otroka.

⁷⁷ Stenographisches Bericht der zehnten Sitzung des krainischen Landtages zu Laibach am 13. December 1866; Laibacher Zeitung, 14. 12. 1866.

⁷⁸ Leta 1866 so rejnikom otrok do enega leta starosti plačevali 31 gld 50 kr, za otroke od dopoljenega prvega do desetega leta starosti pa 22 gld 5 kr oskrbnine letno. – Laibacher Zeitung, 14. 12. 1866.

⁷⁹ Stenographisches Bericht der zehnten Sitzung des krainischen Landtages zu Laibach am 13. December 1866; Laibacher Zeitung, 14. 12. 1866.

⁸⁰ Fr. S. Hügel: Findelhäuser und das Findelwesen Europa's, ihre Geschichte, Gesetzgebung, Verwaltung, Statistik und Reform. Wien 1863.

Zaradi tajnosti nezakonskih očetov vsa skrb za otroka pade na nezakonske matere, kar je nepravilno.⁸¹

A ker naj bi najdeniški sistem že prešel »v meso in kri« nižjih slojev prebivalstva, je finančni odbor predlagal postopno ukinitve najdenišnice. Pred končno ukinitvijo bi bilo treba zaostriti sprejem najdenčkov, ukiniti načelo anonimnosti in poskušati ugotoviti očeta nezakonskega otroka, ki je po § 167 ODZ dolžan poskrbeti za svojega otroka. To naj bo prvi korak na poti k dokončni ukinitvi najdenišnice. Poročilo finančnega odbora, ki je deželnemu odboru nalagalo, da do naslednjega zasedanja deželnega zbora pripravi predlog reforme (ukinitve) najdenišnice, so poslanci sprejeli brez razprave. Soglasno so potrdili tudi dopolnilni predlog slovenskega poslanca dekana Tomana, ki je v generalni debati predlagal, da je treba že pred končno odločitvijo zaostriti pogoje sprejema najdenčev. Sprejemali naj bi le nezakonske otroke Kranjic, ki so dokazano revne. Najdenčke naj bi dali v rejo v tisto občino, v kateri prebiva mati. Občine naj bi imele pravico, da poskušajo ugotoviti očeta otroka, in v skladu s § 167 ODZ od njega zahtevati, da prispeva k vzdrževanju. Matere, ki rodijo v porodnišnici proti plačilu takse, naj bi si – če želijo otroka oddati v najdenišnico – rejnike poiskale same in jih tudi plačale.⁸²

Poročilo finančnega odbora, ki ga je Bleiweis pod svojim imenom objavil v decembrski številki revije *Blätter für Staatsarzneikunde*,⁸³ je bilo uvod v široko javno razpravo, ki so se je v naslednjih mesecih udeležili najuglednejši avstrijski zdravniki. Le dva dni po seji kranjskega deželnega zbora, ki je sprejela sklep o postopni ukinitvi najdenišnice, je na zborovanju dunajskih okrajnih zdravnikov in zdravnikov za uboge (15. decembra 1866) ugledni zdravnik dr. Ludwig von Karajan predstavil svoj predlog reforme najdeniškega sistema. Karajan je predlagal ukinitve obstoječih najdenišnic in uvedbo decentraliziranega sistema jasli (*Kleinkinderbewahranstalten*) in porodnišnic v manjših mestih, ki naj bi jih financirala država, vodile in nadzirale pa občine. (Obstoječe najdenišnice naj bi se spremenile v nekakšne »zbirne hiše«, ki bi distribuirale najdenčev v jasli). Njegov predlog so z manjšimi popravki potrdili na sestanku odbora dunajskih okrajnih zdravnikov 12. januarja 1867. Dopolnila so bila usmerjena v zmanjšanje števila najdenčev in njihovo boljšo oskrbo. Cilj naj bi dosegli z ukinitvijo anonimnosti pri porodu in oddaji otrok v najdenišnico, obveznem imenovanju skrbnikov otrok, ustanovitvijo otroških bolnišnic in s »subvencioniranjem« nezakonskih mater do izpolnjenega prvega leta starosti otroka.⁸⁴

⁸¹ Stenographisches Bericht der zehnten Sitzung des krainischen Landtages zu Laibach am 13. December 1866; *Laibacher Zeitung*, 14. 12. 1866.

⁸² Prav tam.

⁸³ Bleiweisovo poročilo je v reviji *Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde* (Praga 1868) za nestrokovno in površno označil praški zdravnik dr. Gottfried Ritter von Rittershain.

⁸⁴ *Jahrbuch für Physiologie und Pathologie des ersten Kindesalters*, Erster Jahrgang, Prag 1868 (dalje *Jahrbuch für Physiologie und Pathologie des ersten Kindesalters*), str. 230.

Predlog dunajskih okrajnih zdravnikov je v Wiener Medizinische Wochenschrift ostro kritiziral primarij in ravnatelj najdenišnice v Pragi dr. Gottfried Ritter von Rittershain,⁸⁵ ki je odločno nasprotoval ukinjanju najdenišnic (oz. spreminjanju najdenišnic v »zbirne hiše« za najdenčke) in ustanavljanju otroških jasli na podeželju. Tudi sam je videl možnost za zmanjšanje števila najdenčkov v finančni podpori revnim nezakonskim materam (do izteka prvega leta starosti otroka), ki bi po porodu same poskrbele za svojega otroka. Hkrati se je zavzel za poostreni nadzor nad oskrbovanjem in vzgojo otrok pri rejnikih, ki da praviloma nista ustrezna.⁸⁶ A nasproti Rittershainu so se dunajski prof. Josef Škoda in še nekateri drugi člani dunajske Družbe zdravnikov (Gesellschaft der Aerzte) na seji 15. maja 1868 zavzeli za ukinitvev najdenišnic.⁸⁷ Prof. Škoda je pri utemeljevanju svojega predloga navajal podobne argumente, kot jih je navajalo Bleiweisovo poročilo oz. poročilo finančnega odseka kranjskega deželnega zbora. Najdenišnice ne preprečujejo detomora, abortusa in izpostavljanja otrok, poleg tega je umrljivost najdenčkov do prvega leta starosti nadpovprečno visoka (v dunajski najdenišnici naj bi dosegala do 80%), zato ni razloga za njihov nadaljnji obstoj. Namesto najdenišnic naj oskrbo za otroke prevzamejo njihove matere (in očetje), pri čemer naj revnim materam dajejo subvencijo iz deželnega fonda. Le v primeru smrti, bolezni ali zaporne kazni matere bi take otroke prevzele v (začasno) oskrbo občine. Za oskrbo zapuščenih otrok bi bilo treba v večjih mestih ustanoviti otroške azile. Prof. Škoda je na koncu predlagal: 1. oddaja otrok proti plačilu sprejemne takse naj se ukine; 2. revnim materam naj se plača posebna subvencija, da bodo lahko same skrbele za svoje otroke; 3. v najdeniški oskrbi nahajajoče se otroke naj prevzamejo matere, ki se jim plača primerna rejnina; 4. po določenem roku naj se otrok ne sprejema več v najdenišnico – matere so jih dolžne prevzeti v lastno oskrbo.⁸⁸

Predlog Društva zdravnikov na Kranjskem

V strokovno javno razpravo so se vključili tudi člani izjemno aktivnega Društva zdravnikov na Kranjskem. Na pobudo Moriza Gausterja so na rednem mesečnem sestanku 13. aprila 1867 imenovali poseben odbor (Moriz Gauster, Karol Bleiweis, Alojz Valenta, okrajni ranocelnik Jansekovič), ki naj bi zavzel stališče do sklepa deželnega zbora z dne 13. decembra 1866. Na sestanku so kranjski zdravniki že vnaprej določili načela, po katerih naj bi se strokovni odbor ravnal pri pripravi eks-

⁸⁵ Gottfried Ritter von Rittershain: Die notwendige Reformen des Findelwesens in Oesterreich und die von Dr. Von Karajan und dem Comité der wien. Bezirks- und Armenärzte veröffentlichten Vorschläge zur Neugestaltung desselben. V: Wiener Medizinische Wochenschrift, 16. 2. 1867; 20. 2. 1867; 23. 2. 1867; 27. 2. 1867; 2. 3. 1867; 6. 3. 1867.

⁸⁶ Jahrbuch für Physiologie und Pathologie des ersten Kindesalters, str. 230.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Prav tam.

pertize. Načela so ugotavljala, da so porodnišnice potrebne, da pa je treba obstoječi najdeniški sistem korenito reformirati: ukiniti je treba načelo anonimnosti pri oddaji otrok in tajnost očetov ter zaostri pogoje za sprejem najdenčev. Možnost zmanjšanja števila najdenčkov so – kot Karajan in Rittershain – videli v subvencioniranju nezakonskih mater do prvega leta otrokove starosti in v oddaji najdenčkov v rejo njihovim lastnim materam (ali očetom oz. sorodnikom) proti plačilu polovične rejnine. Načela za izdelavo ekspertize so predlagala tudi skrajšanje rejniške oskrbe pri tujih rejnikih z 10 na 9 let, pri starših (ali sorodnikih) pa na 6 let.⁸⁹

Odbor za izdelavo izvedenskega mnenja, ki je člane pozval, naj mu s svojimi predlogi pomagajo pri izdelavi ekspertize, se je lotil dela. Njihovo izvedensko poročilo, ki ga je z nekaj tehtnimi pripombami »dopolnil« tudi dr. Raimund Melzer, je na sestanku Društva zdravnikov za Kranjsko 14. decembra 1867 predstavil Moriz Gauster⁹⁰ Ljubljanski zdravniki, ki so pri pripravi izvedenskega mnenja izhajali iz načel humanosti, pravičnosti do nedolžnih otrok in prizanesljivosti do nezakonskih mater, a tudi iz upoštevanja visokih stroškov za najdenčev, so v svoji ekspertizi zavrnil ali relativizirali večino argumentov v prid ukinitve najdenišnice, ki jih je na seji 13. decembra 1866 sprejel deželni zbor.⁹¹ Povsem neprimerni so se jim zdeli moralni razlogi. Tudi sami so se strinjali, da so nezakonski otroci žrtve greha, nemoralnosti in lahkomišelnosti svojih mater (staršev), toda hkrati so menili, da je treba gledati v fenomenu nezakonskih otrok in najdenčev v prvi vrsti socialni problem. Delež nezakonskih otrok in najdenčev je najvišji med nižjimi družbenimi sloji, ki imajo pomanjkljivo izobrazbo, živijo v slabih življenjskih razmerah in si zaradi revščine (in oviranja porok) ne morejo ustvariti lastnega ognjišča (družine). Toda v interesu države in družbe je, da se tudi za njih ustrezno poskrbi.⁹² Sami v najdenčih niso gledali le bremena za družbo, ampak človeški kapital, ki lahko koristi državi. Vsaka izguba otroškega življenja, vsak napačen razvoj otroka pomenita tudi gospodarsko izgubo za državo. »To ni prazna humanitarna fraza, to je ekonomski aksiom.«⁹³

Tudi naraščajoči stroški za najdenčev, ki jih mora dežela pokrivati z dokladami na direktne davke, se ljubljanskim zdravnikom niso zdeli dovolj tehten razlog za zaprtje najdenišnice. Rešitev so videli v zaostritvi pogojev sprejema najdenčev v javno oskrbo. Če v najdenišnico ne bi sprejemali otrok staršev, ki lahko sami poskrbijo zanje, bi se stroški za oskrbo najdenčev bistveno zmanjšali. Za najdenčev je mogoče poskrbeti tudi z veliko manjšimi sredstvi.

⁸⁹ Laibacher Zeitung, 16. 5. 1867.

⁹⁰ Prav tam, 20. 12. 1867. O Morizu Gausterju gl. Katarina Keber: Zdravnik Moriz Gauster in njegova zdravstvena statistika iz leta 1859. V: Arhivi, 2010, št. 2, str. 288–291; Ivan Pintar: Mavricij Gauster, dostopno na: elektronska izdaja SBL na <http://nl.ijs.si/fedora/get.sbl:0545/VIEW/>

⁹¹ Izvedensko mnenje je objavljeno v: Laibacher Zeitung, 4. 1. 1868; 7. 1. 1868; 8. 1. 1868; 9. 1. 1868; 10. 1. 1868; 13. 1. 1868; 14. 1. 1868; 15. 1. 1868; 16. 1. 1868.

⁹² Prav tam, 4. 1. 1868.

⁹³ Prav tam.

V nadaljevanju so relativizirali pavšalne trditve poročila, češ da najdenišnice v ničemer ne prispevajo k zmanjšanju detomora, abortusa in izpostavljanja otrok. Strinjali so se, da statistični podatki podpirajo navedene trditve, a hkrati so opozorili, da samo s statistiko ne pridemo do prave slike problema. Ko nasprotniki najdenišnic navajajo primer Koroške, ki nima najdenišnice, a je število detomorov in zapuščenih otrok nižje kot na Kranjskem, pozabljajo na različne mentalitete v obeh deželah: »Die moralischen Anschauungen, welche in den Volksitten und Volksgewonheiten ihren Ausdruck finden, sind in beiden Ländern sehr verschieden.«⁹⁴ Statistike ne povedo, da so na Koroškem, deželi z najvišjo stopnjo nezakonskih otrok v monarhiji, do nezakonskih mater veliko bolj tolerantni kot na Kranjskem. Na Koroškem nezakonske matere brez težav dobijo službo, medtem ko se jih na Kranjskem vsi otepajo.⁹⁵

Tudi podatki o visoki stopnji smrtnosti najdenecv, kot jih izkazujejo statistike, se jim niso zdeli zadosten razlog za ukinitvev najdenišnice. Nedvomno je res, da je umrljivost najdenecv višja kot umrljivost nezakonskih otrok (umrljivost slednjih pa je višja kot umrljivost zakonskih), toda statistični podatki o umrljivosti najdenecv se nanašajo le na umrljivost otrok v najdenišnici (porodnišnici) pred oddajo otrok v rejniške družine. Visoka stopnja umrljivosti otrok po porodu je posledica slabe organiziranosti najdenišnic. A za razliko od velikih najdenišnic (npr. dunajske) naj bi bila umrljivost otrok v ljubljanski najdenišnici bistveno nižja. Še veliko nižja od avstrijskega in evropskega povprečja naj bi bila umrljivost otrok pri rejniških družinah. V političnem okraju Kamnik naj bi bilo v desetletju 1856–1866 v reji 508 ljubljanskih in tržaških najdenčkov. Od 508 otrok jih je v celotnem obdobju umrlo 178 ali 35%, kar je veliko pod evropskim povprečjem umrljivosti otrok (44%).⁹⁶

Zdravniki so v svojem poročilu nasprotovali tudi stigmatizaciji najdenecv in nezakonskih otrok kot viru kriminala. Čeprav nekateri v najdenicah vidijo kar nekakšno »permanentno revolucionarno organizacijo zoper npravstvene zakone in družbeni red«, je to stališče napačno. Najdenci nikakor niso bolj nagnjeni k zločinu kot ostali otroci in še posebej na Kranjskem ne predstavljajo glavnega kontingenta prestopnikov in zločincev.⁹⁷

Izvedensko mnenje je svarilo pred uvajanjem »protestantskega sistema«, ki skrb za najdence prelega na pleča občin. Če bi dali najdenčke v oskrbo občinam, bi to drastično poslabšalo njihov položaj, saj večina občin (z izjemo Ljubljane) nima dovolj sredstev za vzdrževanje lastnih revežev. Dežela bi si morala prizadevati, da bi najdenišnice spet dobile status državnih zavodov, kakršnega so imele do leta 1852. To bi bilo še posebej koristno za Kranjsko, ki je kot mejna dežela velikokrat polna vojske. (Po veliki nastanitvi vojske v letih 1859/60 je število nezakonskih rojstev

⁹⁴ Prav tam.

⁹⁵ Prav tam.

⁹⁶ Laibacher Zeitung, 7. 1. 1868.

⁹⁷ Prav tam.

opazno poskočilo).⁹⁸ A tudi če od države ne bodo dobili podpore za vzdrževanje najdenišnice, je mogoče z reorganizacijo najdeniškega sistema ustrezno poskrbeti za vse pomoči potrebne otroke.

V nadaljevanju svojega izvedenskega mnenja so kranjski zdravniki skicirali svoj predlog reforme najdeniškega sistema, ki je bil tudi v primerjavi s predlogi Ludwiga von Karajana in Gottfrieda Ritterja von Rittershaina izjemno napreden. Predlog je želel znižanje stroškov doseči z ukinitvijo preživetega načela anonimnosti, ugotavljanjem očetovstva in finančnimi podporami materam samohranilkam.

Predlog reforme, ki so ga strnili v 12 točk, je predvideval naslednje ukrepe:

1. Po vzoru francoskega sistema »sécours aux filles-mères« bi bilo treba revnim nezakonskim materam pomagati z enoletno denarno podporo. Gre za pomoč v kritičnem času po porodu, ko ne morejo delati oz. same poskrbeti zase in za svojega otroka. »Mutter und Kind würden dadurch öfters einander erhalten und dadurch für beide ein moralischer Gewinn erzielt. Die Eheschließung mit dem Kindervater befördert.«⁹⁹ A do porodniške podpore naj bi bile upravičene le tiste revne nezakonske matere, ki bodo v resnici sposobne poskrbeti za svojega otroka in mu nuditi tudi primerno moralno vzgojo. Seveda bi se lahko v praksi dogajalo, da matere vzamejo podporo, potem pa po šestih mesecih otroka vseeno prinesejo v najdenišnico. A tovrstne zlorabe bi bilo mogoče preprečiti s tem, da materam v stiski ponudijo možnost, da same skrbijo za svojega otroka proti plačilu polovične rejnine. Pomisleki moralistov, če da bi to pomenilo podpiranje kurbarije, niso upravičeni. »Wir sind der Ansicht, daß es nicht wahrhaft christliche Moral ist, wenn man in solchen Unterstützungsfragen nur den etwa möglichen üblen Einfluß hervorkehrt, umd die Humanitätsfrage dabei zur Seite zuschieben.«¹⁰⁰ S finančno podporo bi nezakonskim materam pomagali, da se dvignejo z dna, se poročijo in si ustvarijo človeka dostojno življenje. Z olajšanjem sklepanja porok bi se zmanjšalo število nezakonskih otrok in bi se okrepila morala.

2. Otroke, ki so v reji pri tujih rejnikih, bi lahko v lastno oskrbo prevzele matere, pa tudi očetje in sorodniki otroka po materini in očetovo strani. Edini pogoj za prevzem otroka v lastno oskrbo naj bo sposobnost vzdrževanja in moralne vzgoje otroka.

3. Nezakonskim materam, očetom ali sorodnikom otroka, ki bi prevzeli otroka v lastno oskrbo, bi do otrokovega šestega leta starosti plačevali polovično rejnino. S tem bi matere formalno postale rejnice lastnih otrok in bi bile podvržene nadzoru najdenišnice kot vsi ostali rejniki. Če mati (oče, sorodniki) ne bi dobro skrbela za otroka, bi ji ga lahko vodstvo najdenišnice odvzelo in ga dalo v rejo tujim ljudem. »Die Kindern wird die Mutterpflege erhalten, welche häufig – obwohl bei unehelichen Kindern durchaus nicht immer – besser ist, als die Pflege bei Fremden;

⁹⁸ Laibacher Zeitung, 8. 1. 1868.

⁹⁹ Prav tam, 10. 1. 1868.

¹⁰⁰ Prav tam.

die Mütter würden dadurch – obwohl nicht immer – doch häufig von neuem Falle zurückgehalten; die Eheschließung mit dem Vater des Kindes wird befördert.«¹⁰¹ Tudi z oddajo otrok v rejo bližnjim sorodnikom bi se okrepila vez med otrokom in družino. Otroka ne bi oropali družine, nezakonske matere pa bi imele večjo možnost, da se poročijo.¹⁰²

4. Obstoječe različno visoke sprejemne takse (Einkaufs-*Taxe*) ob oddaji otrok v najdenišnico bi bilo treba ukiniti in jih nadomestiti z enotno takso v višini realnih stroškov vzdrževanja najdenцев.¹⁰³

5. Sprejem otrok v najdenišnico naj bo možen le ob »evidenci« matere. Načelo anonimnosti, ki so ga uveljavili ob ustanovitvi najdenišnic v 18. stoletju, je zastarelo in škodljivo.¹⁰⁴

6. Nezakonske matere, ki imajo denar (premoženje) in bi se rade rešile sramote, naj plačajo polno rejnino za oskrbo svojih otrok. (Tudi od samoplačnic je treba vzeti osebne podatke).¹⁰⁵

7. Če matere nimajo premoženja ali njihovo premoženje ne zadošča za pokritje vseh stroškov oskrbe, naj se razlika pokrije iz premoženja očeta. Zato bi morali v bodoče od mater zahtevati, da povedo, kdo je oče njihovega otroka. Namesto veljavnega pravila: »Mater certa, Pater semper incertus«, se naj uveljavi načelo: »Pater est, quem justae nuptiae declarant«. Ko vodstvo najdenišnice ali skrbnik najdenca od matere izvesta za ime očeta, morata sprožiti postopek ugotavljanja očetovstva po sodni poti. Po sodni poti dokazanega očeta je treba prisiliti, da v skladu s členom 167 ODZ prispeva k vzdrževanju otroka. »Warum soll der vermöglichste Mann frei ausgehen und den Landesfond für ihn die Kosten für sein Kind tragen lassen«.¹⁰⁶

8. Če se finančni položaj nezakonske matere po brezplačni oddaji otroka v rejo izboljša, mora plačati sprejemno takso.

9. Oskrbovalna doba najdenцев v tuji oskrbi naj bo 9 let, v oskrbi lastne matere (ali sorodnikov) pa 6 let. Skrajšanje dotlej veljavne rejniške dobe z 10 na 9 let je potrebna zaradi finančnih težav dežele Kranjske. Skrajšanje rejniške dobe ne bo bistveno vplivalo na položaj najdenцев, saj jih na kmetih že pri 7–8 letih uporabljajo kot pastirje, pri desetih letih pa že gredo služiti. Po mnenju zdravnikov bi sicer bilo idealno, če bi za najdenцев skrbeli do trenutka, ko bi si bili sami sposobni služiti kruh, vendar so s tem povezani preveliki stroški. Za lažje osamosvajanje najdenцев naj bi vodstvo najdenišnice otrokom poskušalo najti zaposlitev v obrti, kjer da si je mogoče zagotoviti boljše eksistenco kot v vlogi kmečkih poslov na podeželju. K primerni oskrbi najdenцев naj bi rejnike spodbujali s posebnimi premijami, kot so običajne v

¹⁰¹ Prav tam.

¹⁰² Laibacher Zeitung, 13. 1. 1868.

¹⁰³ Prav tam.

¹⁰⁴ Prav tam.

¹⁰⁵ Prav tam.

¹⁰⁶ Laibacher Zeitung, 14. 1. 1868.

Franciji. Nadzor nad skrbjo za najdence in njihovo vzgojo naj bi ob najdenišnici izvajali posebna filantropska združenja in zlasti duhovščina. S tem bi bil narejen velik korak k humanosti, civilizaciji in solidarnosti.

10. Nezakonskim materam, ki same skrbijo za svoje otroke, naj se (polovična) rejnina izplačuje le šest let. To jih bo prisililo, da se poskušajo poročiti.

11. V reformirano najdenišnico bi sprejemali le:

- nezakonske otroke, rojene v deželni porodnišnici, ki jih matere dajo v rejo;
- nezakonske otroke, ki so bili oddani v najdenišnico največ osem dni po porodu izven porodnišnice, ko mati ni mogla pravočasno priti v porodnišnico (Gassen-geburten);
- nezakonske otroke do šestega leta starosti, za katere matere ne morejo več skrbeti same ali so zaradi materine smrti postali sirote. (Take otroke napoti v najdenišnico občina, ki naj prispeva dve tretjini stroškov za njihovo oskrbo);
- nezakonske otroke premožnejših mater (staršev), ki plačajo polno sprejemno takso. Tem otrokom naj najdenišnica določi skrbnika, ki bo skrbel za zaščito njihove pravice do dedovanja;
- izpostavljene (odložene) otroke. Za njih naj polovico stroškov pokrije občina, v kateri so bili najdeni. (Če se kasneje starši odkrijejo, občina denar izterja od njih);
- zakonske otroke do šestega leta starosti, katerih starši so zaprti ali so jih zapustili. Za njih naj plača stroške občina ali država.¹⁰⁷

12. Ohrani naj se načelo oskrbe najdencev pri zasebnih rejnikih. Najdenišnica naj bo le nekakšna »zbirna in predajna postaja za najdence« (Sammel- und Uebergungsstation für die Findlinge), ki otroke po največ 14 dneh odda v oskrbo rejnikom.¹⁰⁸ Za rejnike naj bi bili primerni le tisti zakonci, ki se lahko izkažejo s potrdilom okrajnega oblastva, da so sposobni preživljati in moralno vzgajati otroka. Najdenišnica naj bi dajala otroke v rejo le rejnicam, ki dojijo svoje otroke in imajo dovolj mleka. (Umetno hranjenje otrok je škodljivo). Rejnicam, ki ne dojijo, naj bi otroke zaupali v rejo le v primeru, da za dojiljo najamejo mater otroka. (Mati naj otroka doji do izpolnjenega osmega meseca starosti). Da bi zagotovili kvalitetno oskrbo najdencev, bi bilo treba znesek rejnine zvišati na nivo tržaške najdenišnice in dobre rejnike nagraditi s premijami. Z istim namenom ne bi smela nobena družina imeti v reji več kot dva najdenca. Krušnim staršem, ki otroke fizično in psihično zanemarjajo in jih ne pošiljajo v šolo, bi morali otroke nemudoma odvzeti in jih črtati s seznama rejnikov. (Rejniškim družinam, v katerih so umrli več kot 4 najdenčki, ne bi smeli več dajati otrok v rejo). Pravico do odvzema najdenca naj bi imel najdeniški zavod tudi v primeru, če želijo starši ali sorodniki prevzeti otroka v lastno oskrbo.¹⁰⁹ V rejniških pogodbah naj bo zapisana dolžnost krušnih staršev, da otrokom nudijo starševsko pomoč do 16. leta starosti. Do tega časa mora biti najdenec

¹⁰⁷ Prav tam.

¹⁰⁸ Laibacher Zeitung, 15. 1. 1868.

¹⁰⁹ Prav tam.

pri njih v službi, razen če si – s privoljenjem krušnih staršev – najde drugo službo. Načeloma naj najdence dajejo v rejo na podeželje, kjer se njihov položaj bistveno ne razlikuje od položaja drugih otrok. A krušne starše je treba skrbno izbrati. V veliko pomoč najdenišnici bi bilo, če bi primerno rejnico poiskala mati ali občina, v kateri ima mati domovinsko občino. Vsakemu najdencu je treba postaviti skrbnika (kot je običajno v protestantskih deželah), da se ga ne oropa pravic do dedovanja po materi (ali morda po očetu). Skrbnik naj ima nad rejniki tudi moralni nadzor.¹¹⁰

Na koncu svoje ekspertize so kranjski zdravniki podali še smernice za reorganizacijo porodnišnice. Tudi v porodnišnici naj bi od porodnic v bodoče vzeli popolne osebne podatke. Brezplačno bi sprejemali le tiste nezakonske matere, ki predložijo ubožno spričevalo, izdano od občine ali okrajnega glavarstva. Pred 36 tednom nosečnosti nosečnic v porodnišnico ne bi sprejemali, razen iz zdravstvenih razlogov. Za revne nezakonske matere bi stroške poroda krili iz deželnega fonda, vendar pod pogojem, da pristanejo na vlogo učnih objektov za babice. V porodnišnici naj bi ostale največ 14 dni po porodu, potem bi jo morale zapustiti. V primeru bolezni bi jih iz porodnišnice prestavili v ustrezen oddelek bolnišnice. Ob odhodu naj bi vsaki revni nezakonski materi dali tudi rekonvalescenčni prispevek.

Poročilo deželnega odbora (1868)

Izvedensko poročilo, ki naj bi služilo deželnemu odboru kot strokovna osnova za pripravo predloga reforme obeh dobrodelnih zavodov,¹¹¹ je dobra dva mesece kasneje podprla kratka študija Alojza Valente o detomoru na Kranjskem. V njej je primarij ljubljanske porodnišnice in ravnatelj deželnih dobrodelnih zavodov dokazoval, da je relativno nizko število detomorov na Kranjskem (v letih 1835–1866 je bilo zaradi detomora obsojenih le 74 žensk) posledica obstoja najdenišnice.¹¹² V prid obstoja najdenišnice je govorilo tudi Valentovo poročilo o razmerah v ljubljanski najdenišnici v letih 1857–1867, ki ga je objavil v praškem *Jahrbuch für Physiologie und Pathologie des ersten Kindersalter* (1868). V njem je Valenta z natančnimi podatki dokazal, da je smrtnost najdencev v oskrbi ljubljanske najdenišnice nižja kot v drugih tovrstnih zavodih v Cislattjaniji.¹¹³ Od skupaj 2939 najdencev, ki so bili v letih 1857–1867 v oskrbi ljubljanske najdenišnice, jih je deseti rojstni dan dočakalo 1421 ali 48,3%.¹¹⁴

¹¹⁰ Prav tam

¹¹¹ Laibacher Zeitung, 20. 12. 1867.

¹¹² Alois Valenta: *Zur Statistik der Kindesmorde in Krain*. Wien 1868; o detomoru v notranjeavstrijskih deželah gl. tudi Elke Hammer-Luza: *Kindsmord. Seine Geschichte in Innerösterreich 1787 bis 1849*. Frankfurt am Main 1997; Elke Hammer-Luza: *Detomor v mariborskem in celjskem okrožju v 18. in 19. stoletju*. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 2009, št. 4, str. 60–78.

¹¹³ Valenta, *Die Landes-Findelanstalt für Krain*.

¹¹⁴ Prav tam.

Tabela 5: Smrtnost najdenцев v času oskrbovanja po starostnih skupinah

V hiši	Pri rejniških družinah									
	0–1	1–2	2–3	3–4	4–5	5–6	6–7	7–8	8–9	9–10
708	553	127	66	26	22	8	5	2	–	1
24,0%	19,0%	4,4%	2,2%	0,9%	0,7%	0,2%	0,1%	0,06%	–	0,03%

Vir: Alois Valenta, Die Landes-Findelanstalt für Krain, str. 129

A ekspertiza Društva zdravnikov, ki v najdenicah ni več gledala moralnega, ampak socialni fenomen, je bila za člane deželnega odbora z Bleiweisom na čelo vse preveč filantropska. Pri pripravi svojega predloga so se člani deželnega odbora bolj kot na stališča domačih zdravnikov ozirali na mnenja tistih avstrijskih in domačih strokovnjakov (npr. dunajskega prof. Josefa Škode in upravitelja ljubljanskega špitla Šukleta), ki nadaljnjemu obstoju najdenišnic niso bili naklonjeni. Na njihovo stališče pa je vplival tudi 29. februarja 1868 razglašeni državni zakon o financiranju najdenišnic, po katerem so bile dežele od 1. julija 1868 dolžne pokrivati stroške za svoje najdenice, ki so bili v javni oskrbi v drugih deželah.¹¹⁵

Poročilo deželnega odbora, ki ga je Bleiweis predstavil na seji kranjskega deželnega zbora 9. septembra 1868, je imelo enake argumente kot poročilo finančnega odseka iz leta 1866.¹¹⁶ Ugotavljalo je, da najdenišnice že dolgo niso več v skladu s cilji, zaradi katerih so jih v času Jožefa II. ustanovili: »Um uneheliche Kinder vor Weglegung zu bewahren und gegen Ermordung zu schützen, andererseits aber die Mütter vom gennanten Verbrechen abzuhalten und vor Profanirung zu schützen.«¹¹⁷ Proti obstoju najdenišnic naj bi govorili naraščajoči stroški za oskrbovanje najdenцев, ki bremenijo davkoplačevalce, ter statistični podatki, ki jasno kažejo, da najdenišnice ne zmanjšujejo detomora, abortusa in izpostavljanja otrok. Proti nadaljnjemu obstoju najdenišnic govori tudi izjemno visoka smrtnost najdenцев, ki da je najmanj za 20% višja kot smrtnost otrok izven rejniške oskrbe. Na Kranjskem je – po izračunih prof. Valente – smrtnost najdenцев sicer precej nižja od avstrijskega povprečja, a še vedno previsoka. Zoper najdenišnice pa govorijo tudi moralni razlogi: najdenišnice same po sebi spodbujajo nenravnost. Nezakonski očetje, ki ostanejo skriti in nočejo poskrbeti za svojega otroka, so z oddajo otrok v javno oskrbo nagrajani za svoje početje. A pomemben argument proti najdenišnici je tudi

¹¹⁵ RGBl, 1868/15; gl. tudi Anžič, Socialna politika na Kranjskem, str. 63.

¹¹⁶ Stenografični zapisnik devete seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 9. septembra 1868. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v tretji sesii druge volitvene dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868, str. 169–176; poročilo je Bleiweis objavil pod svojim imenom v samostojni knjižici z naslovom Zur Reform des Findelwesens im Herzogthume Krain (in der Landtagssitzung am 9. September vorgetragen vom Bleiweis), Ljubljana 1868.

¹¹⁷ Prav tam.

usoda nedolžnih otrok, ki jih najdenišnica pošlje v rejo. V kakšne roke pridejo? Načeloma naj bi bili rejniki materialno preskrbljeni in moralno neoporečni, a zaradi nizke rejnine, ki se giblje med 22 in 31 gld letno, so najdence pripravljene sprejemati le revne (proletarske) družine, ki si z rejnino izboljšajo svoj gmotni položaj, otroke pa zavestno zanemarjajo.¹¹⁸ Sklicujoč se na mnenje upravitelja špitala Šukleta, so odborniki poudarili, da najdenci v povprečju telesno in duševno precej zastajajo za ostalimi otroki. Tudi nadzor nad rejniškimi družinami je skrajno pomanjkljiv. Oče sirot jih pregleda le dvakrat letno, ko rejnikom izplača obroke za oskrbo. Pri vizitacijah pa se dogajajo najrazličnejše mahinacije. Pogosto se dogaja, da krušni starši ne prijavijo smrti najdencev, potem pa ob vizitacijah očetu sirot kažejo svoje lastne ali sosedove otroke.

Po mnenju deželnega odbora obstoječi najdeniški sistem najdencev ne oropa le njihovih staršev, ampak tudi državljskih pravic, zlasti pravice do dedovanja, ki jim po ODZ pripadajo.¹¹⁹ Zaradi načela »oficijelne tajnosti očeta« nezakonskega otroka najdeniški sistem ruši temelje meščanske družbe. Nezakonska mati se znajde sama in v stiski in je prisiljena dati otroka v javno oskrbo. Zato so odborniki v poročilu poudarili: »Das gegenwärtige Findelwesen steht im grellsten Widerspruche nicht nur mit dem Naturrecht, nach welchem die Erzeuger für ihr Kind selbst sorgen sollen, sondern auch im Widerspruche mit dem Begriffe eines Rechtsstaates, welcher weniger das Geheimniß der Aeltern, als die Forderung der Natur und das Rechtsprincip zu wahren, – anstatt der Verführer gegen das Opfer, das Opfer gegen den Verführer zu schützen hat.«¹²⁰

A deželni odbor se je zavedal, da bi takojšnja ukinitve najdenišnice, ki da je prešla »v meso in kri« kranjskega prebivalstva, lahko imela negativne posledice (zvišalo bi se število detomorov), zato naj bi pred dokončnim zaprtjem najdenišnice najdeniški sistem temeljito reformirali. Reforma naj bi počivala na treh temeljnih načelih:

¹¹⁸ Na to je v svojem poročilu opozoril tudi Alois Valenta. Premožni kmetje naj ne bi sprejemali najdencev, ker da temu nasprotujejo tudi nekateri okrajni uradi in zlasti duhovščina. »Der Pfarrer gibt keine Erlaubnis, und damit hat die Sache ein Ende. Wagt es trotzdem Jemand, unterstützt von einem toleranten Bezirksamte oder liberalen Gemeindevorstande, einen Findling hinauszunehmen: so hat er so viel Plackereien von dem Seelsorger zu erdulden, dass ein solches Beispiel kräftig genug wirkt, jede andere Partei von einem ähnlichen Schritte abzuschrecken. Man findet in Krain sehr viele wohlhabende Bezirke, in welchen fast kein Findling vorkömmt, weil der einigermassen besser stehende Landmann sich lieber, wie leicht begreiflich, ohne diese geringe Aushilfe wie immer durchbringt, als dass er sich lästigen Zwistigkeiten mit dem Pfarrer aussetzte. Dies wagt eben nur der Aermere, den die Noth dazu zwingt, und gewiss ist gerade mit dieser Art Pflegparteien weniger gewonnen.« – Valenta, Die Landes-Findelanstalt für Krain, str. 127–128.

¹¹⁹ Stenografični zapisnik devete seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 9. septembra 1868. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v tretji sesii druge volitvene dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868, str. 169–176.

¹²⁰ Prav tam.

1. Odpraviti je treba načelo anonimnosti (tajnosti) očetov in mater.
2. Uresničiti je treba §§ 166, 167 in 168 ODZ, ki določajo pravna razmerja med starši in njihovimi otroki.¹²¹
3. Pravne interese nezakonski mater in nezakonskih otrok naj v skladu s § 171 ODZ zastopajo njihove domovinske občine.

V skladu s temeljnimi načeli je deželni odbor poslancem predlagal:

1. Revnih nosečnic, ki ob sprejemu v porodnišnico ne plačajo negovalne takse, naj v porodnišnico – razen v primerih rizične nosečnosti – ne sprejmejo prej kot v zadnjem tednu nosečnosti. (Prej, a ne pred 36. tednom nosečnosti, je mogoče sprejeti tiste nosečnice, ki bodo služile kot učni objekti babicam). Brezplačno sprejete nosečnice se morajo ob prihodu v porodnišnico izkazati z ubožnim spričevalom od župana in župnika, ki mora obvezno vsebovati osebne podatke porodnice (in njenih staršev).

2. Od nosečnic, ki jih sprejmejo v porodnišnico brez ubožnega spričevala, ker jih ne morejo zavriniti, mora osebne podatke pobrati uprava dobrodelnih zavodov, ki nato pridobi ubožno spričevalo od domovinske občine porodnice.

3. Nezakonske matere, ki ne sodijo na Kranjsko, morajo ob oddaji otroka v najdenišnico plačati polno sprejemno takso v višini 335 gl. Če kasneje otroka vzamejo iz reje, se jim – razen v posebnih primerih – razlika do polne takse ne vrne.¹²²

4. Vsaka v porodnišnico brezplačno sprejeta nosečnica, ki želi otroka oddati v najdenišnico, je direktorji dobrodelnih zavodov dolžna izdati ime očeta. Ugotavljanje očetovstva naj poteka v tajnosti.

5. Oskrba revnih neporočenih nosečnic, ki so v porodnišnico sprejete brezplačno na podlagi ubožnega spričevala, se pokrije iz deželnega fonda. V porodnišnici skrbijo zanje v skladu s standardi 3. negovalnega razreda. Brezplačno oskrbo morajo »odslužiti« kot študijski objekt učenkam babištva in po porodu kot dojilje.

6. Po oddaji otroka v najdenišnico naj uprava dobrodelnih zavodov sporoči županu občine, v kateri ima mati (otrok) domovinsko pravico, naj v sodelovanju z lokalnim župnikom v 14 dneh poišče primerno rejniško družino. Če občina rejnikov ne najde, mora otroka v oskrbo prevzeti mati ali ožji sorodniki otroka po materini ali očetovi strani.

7. Deseti dan po porodu naj porodnica zapusti porodnišnico in se preseli v oddelek za dojilje, kjer mora kot dojilja služiti 14 dni. Šele nato se lahko vrne v

¹²¹ § 166 ODZ se je glasil: »Ali tudi nezakonski otrok ima pravico, od svojih staršev tirjati njih premoženju primerno preživljanje, izrejo in preskrbljenje, in pravice staršev čez-nj segajo tako dalje, kolikor namen izreje tirja. Sicer pa nezakonski otrok ni pod pravo očetovsko oblastjo svojega zarodnika, temuč ga namestuje varh.« § 168 pa je določal: »Dokler mati svojega nezakonskega otroka, prihodnjemu namenu primerno, sama izrejata hoče in more, ga ji oče ne sme vzeti; on mora pa vendar stroške preživljanja opravljati.« – Obči državljanski zakonik, str. 65–66.

¹²² Z zvišanjem polne takse za sprejem otrok mater, ki niso pristojne na Kranjsko, so želeli preprečiti, da bi matere iz sosednjih dežel oddajale otroke v javno oskrbo na Kranjskem zgolj zato, ker je v Ljubljani nižja sprejemna taksa (kot v Trstu ali Gradcu).

domovinsko občino. Bolne porodnice naj se oddajo v oddelek za ženske bolezni v bolnišnici. Če porodnica umre, se otroka nemudoma odda v oskrbo rejnikom, ki jih je priskrbel občina. Revne matere brez sredstev, ki se z otrokom vračajo v domovinsko občino, dobijo potne stroške v višini enega do dveh gld.

8. Če mati in oče ne razpolagata s sredstvi za vzdrževanje otroka, prevzameta stroške vzdrževanja deželni fond in domovinska občina matere. Stroške za nezakonске matere in otroke v času bivanja v porodnišnici in oddelku za dojilje plača deželni fond, od štirindvajstega dneva pa skrb za otroka do desetega leta starosti prevzame domovinska občina. Oskrba najdencev spada v okvir ubožne oskrbe, za katero so pristojne občine. V izjemnih primerih naj bi občinam pri oskrbi najdencev pomagal deželni fond. A ker temu nasprotuje § 4 zakona z dne 29. februarja 1868, je treba notranje ministrstvo zaprositi za spremembo omenjenega člena.

9. Rejniki se morajo izkazati s potrdilom župana in župnika, da so sposobni vzgajati otroka. Rejnina naj se izenači z rejnino, ki jo krušnim staršem izplačuje tržaška najdenišnica. Do prvega leta starosti otroka naj rejniki prejmejo iz najdeniškega fonda 37 gld, v naslednjih 9 letih pa po 31 gld 5 kr rejnine letno. Najdenišnica ima pravico rejnikom, ki ne izpolnjujejo svoje dolžnosti, otroka odvzeti.

10. Stroški za brezplačno sprejete porodnice, ki ne sodijo na Kranjsko, se izterjajo od pristojne dežele na podlagi zakona z dne 29. februarja 1868.¹²³

Poročilo deželnega odbora je s predlagano reformo želelo doseči naslednje: »Durch diese Einrichtungen werden den armen, durch das gegenwärtige demoralisierende Findelsystem in die Welt gestoßenen Wesen die Rechte wieder gegeben, welche demselben nach dem Naturrechte und nach den Bestimmungen des bürgerlichen Gesetzbuches gebühren, – das Kind, welche nach dieser Einrichtung aufgehört hat, ein rechtsloses Wesen zu sein, steht nun unter dem Schutze des Gesetzes, hat einem Vormund, lebt als Familienglied der Heimatgemeinde seiner Mutter, oder wird von ihr selbst gepflegt, – durch das Aufhören des Systems des offiziellen Geheimnisses wird endlich der Sittlichkeit aber auch dem Landesfonde geholfen, welcher aus dem Blutgelde armer Steuerträger die Folgen der Unzucht oft notorisch sehr vermöglicher Väter oder auch nicht zahlungsfähiger Mütter oder deren Aeltern bezahlen muß.«¹²⁴ Zato je na koncu pozvalo deželni zbor, naj poročilo potrdi in pooblasti deželni odbor, da do naslednje sesije izdela zakonski osnutek in hkrati prosi vlado, naj spremeni člen 4 zakona z dne 29. februarja 1868.¹²⁵

A poslanci o poročilu niso takoj odločali. Na predlog Luke Svetca ga je najprej obravnaval specialni odbor deželnega zbora, ki je poslancem predstavil svoje poročilo

¹²³ Stenografični zapisnik devete seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 9. septembra 1868. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v tretji sesii druge volitvene dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868, str. 169–176.

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ Prav tam.

na seji 2. oktobra 1868.¹²⁶ Glede na visoke stroške za najdence se je specialni odbor v glavnem strinjal s stališči deželnega odbora, je pa – na pobudo poslanca viteza Kalteneggerja – izrazil pomislek glede prenosa najdeniške oskrbe na občine in nameravane dokončne ukinitve najdenišnice. Dokler občine ne bodo sposobne same oskrbeti najdencev, o ukinitvi najdenišnice ni mogoče razmišljati. Ukinitve najdenišnice v Ljubljani ne bi razbremenila deželnega fonda stroškov za najdence, saj bi potem Kranjice še bolj kot prej hodile rojevat v Trst in oddajale otroke v tržaško najdenišnico, kar bo dodatno obremenilo deželne finance. V skladu z zakonom z dne 29. februarja 1868 bo dežela plačevala visoke stroške za kranjske najdence v oskrbi tržaške najdenišnice, pri čemer ne bo imela nobenega vpliva na definiranje pogojev za sprejem v oskrbo in nobenega nadzora nad njimi.¹²⁷ A poslanci so poročilo deželnega odbora skoraj brez sprememb potrdili. Deželnemu odboru so naložili, naj do prihodnje sesije pripravi osnutek zakona o reformi najdeniškega sistema.¹²⁸

Ukinitve najdenišnice

Že 9. marca 1869 je deželni odbor s posebno okrožnico pozval kranjske župane, naj poskušajo preprečiti vse prepogosto »podajanje« samskih nosečnic v tržaško porodnišnico in oddajanje otrok v tamkajšnjo najdenišnico.¹²⁹ Poleti 1869 pa se je lotil zaupane mu naloge. A med pripravo zakonskega osnutka so ga »presilni stroški v ljubljanski najdenišnici in v vnanjih najdenišnicah, ki se zdaj po novi državni postavi od 29. februarja 1868. leta deželnemu odboru na znanje dajejo vsaki mesec«, tako prestrašili, da je opustil pripravo »naročene mu postave«. ¹³⁰ Natančen izračun deželnega računovodstva je namreč pokazal, da znašajo stroški za oskrbovanje 1032 domačih najdencev 24.926 gld, stroški za 796 najdencev v oskrbi drugih dežel (8 v Gradcu, 5 na Dunaju, 1 v Pragi in 782 v Trstu) pa kar 35.527 gld, torej skupaj 60.453 gld letno.¹³¹ Povedano drugače: od 14 krajcarjev priklade na direktne davke požrejo stroški za najdenci 6 krajcarjev. Člani deželnega odbora so se zato začeli spogledovati z idejo o ukinitvi najdenišnice – »brez skušanja kakih reform«. Na začetku avgusta 1869 so se obrnili na zgornjeavstrijski deželni odbor v Linzu z vprašanjem, ali je imela ukinitve linške najdenišnice (1868) kakšne negativne posledice. Ko so 16. avgusta 1869 od njega dobili odgovor, češ da »odstranena najdenišnica nikakoršnih škodljivih nasledkov nima, samo v porodnišnico

¹²⁶ Stenografični zapisnik edenindvajsete seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 2. oktobra 1868. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v tretji sesii druge volitvene dobe od 22. avgusta do 3. oktobra 1868, str. 524–527.

¹²⁷ Prav tam.

¹²⁸ Prav tam.

¹²⁹ Anžič, Socialna politika na Kranjskem, str. 63–64.

¹³⁰ Novice, 24. 11. 1869. Delovanje deželnega zbora kranjskega 1869. leta, III.

¹³¹ Prav tam; gl. tudi Puhar, Prvotno besedilo življenja, str. 329.

dohaja manj nosečih žensk in po takem ima učilnica nekaj manj materiala»,¹³² so se dokončno odločili, da deželnemu zboru predlagajo zaprtje najdenišnice in ustrezno reformo porodnišnice.

Poročilo deželnega odbora (6. oktobra 1869), ki ga je na na seji deželnega zbora 13. oktobra 1869 predstavil Janez Bleiweis, je poslancem predlagalo, naj se s 1. julijem 1870 najdenišnica ukine.¹³³ Od tega dne naj najdenišnica preneha sprejemati najdenice, skrbi naj le še za najdenice, ki so že v javni oskrbi (pri rejnikih). V izogib stroškom za kranjske najdenice v tržaški (in drugih) najdenišnicah naj deželni odbor ministrstvo za notranje zadeve prosi, »da prihodnjemu državnemu zboru predlaga premembo državne postave od 29. februarja leta 1868. leta o tem, da deželni zakladi tacih dežel, v katerih ni najdenišnic, niso dolžni plačila za najdenice (Findelgebühren) odrajtovati vnanjim najdenišnicam, temuč da plačajo le stroške za ženske svoje dežele, ako so revne, dokler so v porodnišnici bile.«¹³⁴ Za razliko od najdenišnice pa naj se porodnišnica ohrani, »ker je potrebna tako, kakor iz drugih ozirov bolnišnica, da namreč noseče ženske imajo pribežališče, v katerem morejo poroditi, in da se vzdrži učilnica za babice.«¹³⁵ Toda način sprejemanja nosečnic v porodnišnico naj se temeljito spremeni. Po novem naj bi jih sprejemali že po preteku osmega meseca nosečnosti in jim dovolili, da v oskrbi ostanejo še štiri tedne po porodu. Poleg samskih naj bi sprejemali tudi tiste omožene nosečnice, ki so »dokazano revnega stanú in ktere zadnje tedne nosečnosti težko stane, si z delom svojih rok kruh služiti (delavkam in drugim takim)«. ¹³⁶ Njim bi se z brezplačnim sprejemom v porodnišnico »velika dobrota naklonila, da 4 zadnje tedne svoje nosečnosti brez plačila dobijo pomoči v porodnišnici.«¹³⁷ Vsaka brezplačno sprejeta nosečnica naj se – kot doslej – izkaže »z veljavnim ubožnim listom« in se obveže, da bo služila »za poduk šolski, in ako bi treba bilo, za dojenico (amo)«. ¹³⁸ Negovalne takse za samoplačnice naj ostanejo enake, še naprej naj veljajo tudi določila, ki zadevajo »varstvo skrivnosti njihove nosečnosti in njihovega poroda.«¹³⁹

V generalni debati je predlogu deželnega odbora znova oporekal vitez Kaltenegger. Poslanske kolege je opozoril, da se bo z ukinitvijo porodnišnice v Ljubljani zgolj povečalo število kranjskih najdenic v tržaški najdenišnici, kar bo dodatno obremenilo deželni fond. (Povprečni strošek za najdenca v oskrbi ljubljanske najdenišnice znaša 24 gld, za najdenca v oskrbi tržaške najdenišnice pa 44 gld

¹³² Sporočilo deželnega odbora o porodnišnici in najdenišnici ljubljanski. V: Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v četrti sesii druge volitvene dobe od 15. 9. do 22. 10. 1869. Priloga 74.

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Prav tam.

¹³⁶ Prav tam.

¹³⁷ Prav tam.

¹³⁸ Prav tam.

¹³⁹ Prav tam.

letno).¹⁴⁰ Zaradi Kalteneggerjevih pomislekov je deželni zbor predlog deželnega odbora dal v vnovičen pretres združenima ustavnemu in finančnemu odseku deželnega zbora. Na odločitev obeh odsekov je poskušalo vplivati Društvo zdravnikov, ki je ukinitvi najdenišnice nasprotovalo. V imenu društva je Moriz Gauster 19. oktobra 1869 v *Laibacher Zeitung* objavil članek *Die Krainische Findelanstalt*, ki je obžaloval odločitev deželnega odbora o ukinitvi najdenišnice in opozoril na upravičenost argumentov viteza Kalteneggerja. Z ukinitvijo ljubljanske najdenišnice se obremenitev deželnega fonda zagotovo ne bo zmanjšala, ker se bo povečalo število kranjskih najdenecv v oskrbi tržaške najdenišnice. Poleg tega bo del bremena padel na občine, ki za oskrbo otrok nimajo sredstev. Zato bi bilo bolje najdenišnico ohraniti in zgolj zaostri pogoje za sprejem najdenecv. (Tudi spodnjeavstrijski deželni zbor na Dunaju se ni odločil za ukinitvev, ampak za reformo najdenišnice). A Gausterjev članek članov obeh odsekov ni prepričal. Odseka sta načelno potrdila upravičenost predloga deželnega odbora.¹⁴¹

Toda predloga deželnega odbora o ukinitvi najdenišnice poslanci niso več obravnavali. Dne 22. oktobra 1869 je namreč deželni predsednik predčasno zaključil zasedanje deželnega zbora,¹⁴² da bi preprečil sprejem resolucije, ki se je zavzemala za enakopravnost slovenskega jezika in na koncu omenjala program zedinjene Slovenije. Novice so zadevo komentirale: »Škoda, da deželnemu zboru zavolj nezgodnjega sklepa letos ni bilo mogoče, odpraviti, kakor je namerjal, deželno najdenišnico, kar bi prihranilo... sčasoma deželi zeló velike stroške, ki znašajo zdaj za najdenecv sploh okoli 60.000 gold. na leto, kar samo pobere 6% deželne priklade.«¹⁴³

Predlog deželnega odbora je deželni zbor obravnaval v naslednji sesiji. Po predstavitvi odborovega poročila na seji 24. avgusta 1870 je pomisleke zoper predlog izrekel deželni predsednik, ki je navajal enake argumente kot leto poprej Kaltenegger in Društvo zdravnikov. A v specialni debati je poročevalec Janez Bleiweis vse pomisleke zoper ukinitvev zavrnil.¹⁴⁴ Na podlagi njegovih argumentov je deželni zbor sprejel naslednje sklepe:

S 1. julijem 1871 se ljubljanska najdenišnica dokončno ukine. Od tega časa se v javno oskrbo ne vzame noben najdenec več. Najdenci, ki so že v deželni oskrbi ali pridejo v deželno oskrbo do konca junija 1871, »ostanejo v deželni oskrbi po pravih zdaj še veljavnih.«¹⁴⁵

¹⁴⁰ Stenografični zapisnik trinajste seje deželnega zbora Ljubljanskega dne 13. oktobra 1869. V: *Obravnave deželnega zbora Ljubljanskega v četrti sesii druge volitvene dobe od 15. 9. do 22. 10. 1869*, str. 140–141; *Laibacher Zeitung*, 14. 10. 1869.

¹⁴¹ *Novice*, 24. 11. 1869. *Delovanje deželnega zbora kranjskega 1869. leta, III*; prim. tudi Jelka Melik: *Skladi kranjskega deželnega premoženja*. V: *Kronika, 1976* (dalje Melik, *Skladi kranjskega deželnega premoženja*), str. 166.

¹⁴² *Novice*, 10. 11. 1869. *Delovanje deželnega zbora kranjskega 1869. leta, I*.

¹⁴³ *Novice*, 24. 11. 1869. *Delovanje deželnega zbora kranjskega 1869. leta, III*.

¹⁴⁴ *Laibacher Zeitung*, 26. 8. 1870; 28. 8. 1870.

¹⁴⁵ *Novice*, 14. 9. 1870.

Deželni odbor naj prosi ministrstvo notranjih zadev za spremembo zakona o financiranju najdenišnic z dne 29. februarja 1868, po katerem »deželni zakladi tatic dežel, v katerih ni najdenišnic, niso dolžni plačila za najdence odrajtovati vnanjim najdenišnicam, temuč da plačajo le stroške za ženske svoje dežele, ako so revne, dokler so v porodnišnici bile«. ¹⁴⁶

Deželni odbor naj se s tržaškim deželnim odborom dogovori, »da se sprejemanje kranjskih otrok v najdenišnico tržaško kar največ mere omeji«. ¹⁴⁷

Od 1. julija 1871 naj za sprejem v porodnišnico veljajo nova pravila, ki jih je deželni odbor predlagal na seji deželnega zbora 13. oktobra 1869. ¹⁴⁸

Deželni odbor naj županom s posebno okrožnico pojasni, da je sklep posledica skrbi za davkoplachevalce, pa tudi »za nezakonske otroke, kateri imajo po družbinskem in naravnem pravu pravico do tega, da njihovo izrejo pred vsem prevzame žlahta in da prvo dolžnost med vsemi imata oče in mat otrokova«. ¹⁴⁹

Deželni odbor se je takoj lotil naloženih mu nalog. S prošnjo za spremembo državnega zakona o financiranju oskrbe najdencev z dne 29. februarja 1868 se je obrnil na notranje ministrstvo in se poskušal dogovoriti s tržaškim deželnim odborom o omejitvi sprejema kranjskih najdencev v tržaško najdenišnico. A odborova akcija ni bila uspešna. Zato je 9. marca 1871 s posebno okrožnico županom ukazal, da ob izdaji ubožnih spričeval revnim (samskim) nosečnicam, ki nameravajo roditi v porodnišnici, jasno povedo, da lahko gredo rodit le v ljubljansko porodnišnico. Na domovinski list naj obvezno napišejo: »Ta list velja samo za pot v Ljubljano in za sprejem v ljubljansko porodnišnico«. ¹⁵⁰

Podrobneje je razloge za ukinitvev najdenišnice in reformo porodnišnice deželni odbor županom pojasnil v posebni okrožnici 18. junija 1871. V uvodu je okrožnica občinske predstojnike prepričevala, da najdenišnice že dolgo časa »ne zadostujejo blagemu namenu, po katerem so se napravile nekđaj.« Najdenišnice ne »zmanjšujejo hudodelstev detomorstva, izpoloževanja otrok in odganjanja telesna sadú«, poleg tega pa so povezane z »neizmernimi« stroški (več kot 60.000 gld letno), ki bremenijo deželni proračun: »Da sami ti stroški se poplačajo, treba je po 6 odstotkov priklade zemljiške, hišne in druge direktne davke nakladati našim ljudem.« ¹⁵¹ Takšna obremenitev davkoplachevalcev naj bi bila krivična, saj naj bi bilo med najdenci veliko otrok premožnih očetov, ki so »skriti ostali« in »namesto njih je dežela prvih 10 let plačevala stroške, potem pa, če si sami niso mogli kruha služiti, so prišli na glavo tisti občini, v kateri je mati domá.« ¹⁵² Okrožnica je župane poskušala prepričati, da bo ukinitvev najdenišnice najbolj koristila prav najdencem, ki da zaradi

¹⁴⁶ Prav tam.

¹⁴⁷ Prav tam.

¹⁴⁸ Prav tam.

¹⁴⁹ Novice, 14. 9. 1870; Laibacher Zeitung, 26. 8. 1870; 28. 8. 1870.

¹⁵⁰ Novice, 5. 7. 1871; gl. tudi Puhar, Prvotno besedilo življenja, str. 329; Anžič, Socialna politika na Kranjskem, str. 64–65.

¹⁵¹ Novice, 5. 7. 1871.

¹⁵² Prav tam.

»slabega njihovega oskrbovanja na telesu in duši hirajo ali celo pomrjó«. ¹⁵³ Matere, tudi revne, za svoje otroke praviloma bolje skrbijo »kakor rejniki najdencev, kateri si iščejo le dobička, sebi izročene rejence pa večkrat zanemarjajo, da niso za nobeno delo pripravni in pridejo poslednjič občini (soseski), v katero po domovinski postavi spadajo, kot lenuhi na glavo«. ¹⁵⁴ A revnim materam, ki bodo po porodu in štiritedenskem bivanju v porodnišnici prišle domov z otrokom, je treba priskočiti na pomoč. Deželni odbor je apeliral na župane, naj pazijo, »da se s krščansko ljubeznijo ravna z ženskami, ki so večidel nedolžne pregreška, zaradi kterega one in njih otročiči velike nadloge trpijo«. ¹⁵⁵ Ko se z otrokom vrnejo domov, naj jim županstva pomagajo »s tem, da primerno podučijo svoje soseščane in jim na srce pokladajo usmiljenje do takih nesrečnih žensk, da jih, če ne morejo otroka v rejo kam drugam dati, ne spodé neusmiljeno od hiše, kadar si iščejo službe ali dela, in jih ne pahnejo v revščino, v kateri bi morale obupati. Gospodarji se bodo kmalu sami prepričali, da ne trpijo škode, ako vzamejo tako žensko spet v službo; kajti skušnja uči po drugih deželah, kjer tudi nimajo najdenišnic, da take ženske to, kar pri delu zamudijo s skrbjo za otroka svojega, nadomestijo z večo pridnostjo in njim skazano dobroto povrnejo s tem, da je njihovo srce bolj privezано na hišo tacega milostljivega gospodarja. Tudi se malo pozná pri gospodarstvu, če se pomnoži družina za enega otroka. To pa na drugi strani deželi in plačevalcem davkov prihrani neizrečeno veliko stroškov.« ¹⁵⁶

Ljubljanska najdenišnica je v osemdesetih letih svojega obstoja oskrbela za več kot deset tisoč otrok pretežno revnih nezakonskih mater, ¹⁵⁷ ki jih je ukinitev najdenišnice najbolj prizadela. Breme oskrbe zapuščenih otrok je po novem padlo na ramena občin, ki so že tako in tako s težavo pokrivalo stroške ubožne oskrbe. Seveda pa je ukinitev najdenišnice razbremenila deželni proračun. Janez Bleiweis je na seji kranjskega deželnega zbora 22. novembra 1872 zmagoslavno poročal o finančno ugodnih učinkih ukinitve najdenišnice. Z ukinitvijo najdenišnice, ki je v zadnjih letih v povprečju sprejela 168 otrok letno, naj bi prihranili 5444 gld letno. (Povprečni stroški oskrbe za najdenca so znašali 33 gld letno). Ker pa se je z ukinitvijo najdenišnice precej zmanjšal priliv nosečnic v porodnišnico (od 1. julija 1870 do 1. julija 1871 je v porodnišnici rodilo 341 žensk, v letu po ukinitvi pa le 144 žensk), so se izdatki za porodnišnico zmanjšali za celih 3543 gld v primerjavi z letom poprej. ¹⁵⁸ (Zmanjšanje porodnic je bilo tako veliko, da so se v porodnišnici soočili s »pomanjkanjem materiala« za babiško šolo). Ukinitev najdenišnice in zmanjšanje priliva v porodnišnico sta torej že v prvem letu deželo razbremenila za 9087 gld. A z navodilom županom, naj ob izdaji ubožnih spričeval in domovinskih listov žen-

¹⁵³ Prav tam.

¹⁵⁴ Prav tam.

¹⁵⁵ Prav tam.

¹⁵⁶ Prav tam.

¹⁵⁷ Golec, Tržaški in ljubljanski najdenčki, str. 193.

¹⁵⁸ Novice, 27. 11. 1872.

skam dajejo dovoljenje le za porod v ljubljanski porodnišnici, naj bi se opazno zmanjšalo tudi število Kranjic, ki so odšle roditi v Trst. Če jih je med oktobrom 1869 in oktobrom 1870 v Trstu rodilo 69, med oktobrom 1870 in oktobrom 1871 52, jih je med oktobrom 1871 in oktobrom 1872 v tržaški porodnišnici rodilo le 39.¹⁵⁹ Po Bleiweisovem mnenju se je z ukinitvijo najdenišnice dežela finančno razbremenila, pri čemer »ni škode trpela morala v nobenem oziru, kajti ni bilo slišati od abortov, nalašč narejenih, – in ni bilo čuti od izpoloženih otrok, – ni bilo čuti od detomorov.«¹⁶⁰ Poslanski kolegi so s pritrjevanjem pospremili Bleiweisovo ugotovitev: »Po takem tedaj mislim, da moramo jako zadovoljni biti v zavesti, da smo prihranili deželnemu zakladu velicih stroškov, pa smo poleg tega skrbeli tudi za boljše moralo, kajti otroke smo dali njihovim lastnim materam nazaj.«¹⁶¹ Z zadovoljstvom so sprejeli tudi razsodbo državnega sodišča z dne 1. februarja 1873, ki je zavrglo zahtevo tržaškega deželnega odbora, naj dežela Kranjska Trstu vrne 337.211 gld in 72 ½ kr za kranjske porodnice v tržaški porodnišnici (od 1. novembra 1853 do konca decembra 1864) in kranjske najdenice v oskrbi tržaške najdenišnice (od 1. novembra 1853 do konca junija 1868).¹⁶² Pika na i njihovih prizadevanj pa je bilo zaprtje tržaške najdenišnice s 1. julijem 1879, h kateremu je – s svojim pritiskom na tržaški magistrat – prispeval tudi kranjski deželni odbor.¹⁶³ Šele po ukinitvi tržaške najdenišnice so se stroški za najdenice opazno zmanjšali. Če so leta 1874 izdatki najdenišničnega zaklada znašali 32.393 gld, so se leta 1884 znižali na 8017 gld in leta 1894 na 3748 gld.¹⁶⁴

Tabela 6: Število najdenicev v javni oskrbi na Kranjskem po ukinitvi najdenišnice

1876	459	1884	78
1877	266	1885	44
1878	188	1886	45
1879	139	1887	34
1880	91	1888	32
1881	83	1889	31
1882	77	1890	25
1883	66		

Vir: Franz Zupanc: Krain und seine öffentliche Gesundheit vom Jahre 1881 bis inclusive 1890 mit besonderere Berücksichtigung des Jahres 1890. Laibach 1893, str. 148

¹⁵⁹ Prav tam.

¹⁶⁰ Prav tam.

¹⁶¹ Prav tam.

¹⁶² Sammlung der nach gepflogener öffentlicher Verhandlung geschöpfte Erkenntnisse des k. k. österreichische Reichsgerichtes. Wien 1874, str. 161–165 (Erkenntniß 38).

¹⁶³ Edinost, 28. 12. 1878.

¹⁶⁴ Melik, Skladi kranjskega deželnega premoženja, str. 165.

Janez Cvirn

FOUNDLING HOMES – REWARD FOR RECKLESSNESS AND IMMORALITY
ON THE ABOLISHMENT OF THE FOUNDLING HOME IN LJUBLJANA IN THE 1860S

S u m m a r y

In the second half of the 18th century the absolutist state, in its efforts to ensure swifter demographic growth, passed a number of regulations with the aim of improving the situation of illegitimate children and their mothers. Especially Joseph II, under the influence of the enlightened discourse about infanticide, established a sound system for the protection of single mothers and illegitimate children, and enhanced it by establishing a network of maternity hospitals and foundling homes – specialised care institutions for abandoned children (foundlings). According to the model of the Vienna maternity ward and foundling home, founded in 1784, until the beginning of the 1790s similar institutions were also founded in the majority of provincial capitals in the western half of the Monarchy. In Ljubljana they were established with the decree of 21 March 1787 and became operational in the end of December 1788 in the context of the burger's hospital.

The Ljubljana maternity ward was a kind of a refuge (sanctuary) intended to protect mothers of illegitimate children from »shame and distress«. This basic goal was ensured by the principle of anonymous admission and stay at the maternity hospital and the option of giving away the child into public care. With the secret (or at least discrete) birth at the maternity ward and provision of public care for the children, social rehabilitation would be made possible for their mothers, and at the same time these helpless beings, the fruit of their »sinful life«, would be protected from exposure or even infanticide.

Illegitimate children born at the maternity hospital made up the main contingent of »foundlings«. The management of the foundling home would put them into foster care with foster parents in the rural area in exchange for foster care payment. After the Illyrian Provinces had been abolished (1813), the number of foundlings the Ljubljana foundling home had to take care of was on a steep rise. Consequently the expenses, mostly covered from the state budget since 1819 when the foundling home had been declared a state institution, also grew. Due to the ever increasing expenses for foundling care in the 1830s an urgent reform of the foundling system was considered with the aim of lowering the number of foundlings. In his resounding study on foundlings in Austria (1846), the manager of the local and national charity institutions of Ljubljana Dr. Raimund Melzer proposed a thorough reform of the foundling system. The study was critical of the standpoints of Malthus and British political economists. In the foundling homes it still saw an important institution of Christian charity, while it proposed that the number of foundlings could be reduced by abolishing the anonymity principle with regard to admitting mothers into the maternity hospital and children into the foundling home as well as by identifying the fathers of illegitimate children. Melzer's study elicited an extraordinary response from the European expert community, but was soon forgotten due to the political events at the time (the 1848 revolution). Just like in the other lands of Cisleithania, in Carniola they started reconsidering a reform of the foundling home system only after the constitutional life had been restored (1861), as they had to face the extraordinary costs of social transfers. The consideration of the reform was caused by the demands of the Trieste magistrate that Carniola should cover all the expenses incurred by the Carniolan foundlings cared for by the Trieste foundling home. The reform of the foundling system was also pursued relentlessly by Janez Bleiweis, who saw the foundling phenomenon from the moral and financial viewpoint exclusively. He believed that foundling homes were institutions which undermined the principles of the civil society and Christian morality. As soon as in 1866, at his initiative, the Provincial Assembly adopted a decision on a thorough reform of the foundling system, which was only a step on the path towards the ultimate abolishment of the Ljubljana foundling home. The Association of Medical Doctors in Carniola, headed by Moriz Gauster, tried to influence the work of the Provincial Assembly, which was to prepare suitable draft legislation. By the end of 1867 this Association wrote a special expertise on the foundling system reform. The Carniolan doctors, who correctly saw the question of foundlings

as a pressing social issue, believed it was possible to reduce the number of foundlings in public care by identifying the fathers of illegitimate children and providing state support for the mothers of illegitimate children until the age of one (or even six, if required). However, their viewpoints failed to persuade the members of the provincial committee and Provincial Assembly. The majority of the Carniolan Provincial Assembly members completely identified with the opinions of Janez Bleiweis. At the session of the Provincial Assembly on 24 August 1870 they supported a decision on the abolishment of the foundling home as of 1 July 1871. The abolishment may have relieved the provincial budget, but made the position of illegitimate children and their mothers even worse.